

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de ZLTO, en de VBBN

12-2
februari
2003

bijen

MAA N D B L A D V O O R I M K E R S

De nijverheid

Het Centraal Station te Amsterdam werd gebouwd tussen 1882 en 1889 in neorenaissancestijl naar het ontwerp van de Roermondse architect Petrus Josephus H. Cuypers. Op de linkertoren voor het Centraal Station staat op het bas-reliëf, ontworpen door Frans Vermeylen (1889) en vervaardigd door Martin van Langendonck, centraal onderaan de 'Nijverheid' afgebeeld met o.a. een bijenkorf en enkele bijen.

De werklust van de bijen werd reeds in de oudheid geprezen, zodat deze nijvere insecten dan ook vanaf het pre-industrieel stadium, onder de vorm van een bijenkorf met bijen, als zinnebeeld voor de handwerksnijverheid naar voren werden geschoven. Tijdens het industrieel stadium fungeerden ze dan weer, onder de vorm van een bijenkorf met tandwiel (e.d.), als zinnebeeld voor de gehele (of een specifieke) nijverheid, om tenslotte na W.O.-I te verdwijnen uit de symbolische voorstellingen van de nijverheid, wegens de toenemende overschakeling op mechanische arbeid (alleen het tandwiel bleef als symbool).

Paul Adriaansen: Zeg het met bijen, pag. 111 (ISBN 90 6174 815 1).

34

Bijensterfte in Limburg 2002 en 2003	Peter Elshout	35
Studiedag BBV 22 maart		36
Nieuws van PPO Bijen	Christ Smeekens	37
Plant en bij		
Bijenplant in beeld	Arjen Neve	38
Uit de imkergemeenschap		
Imkerervaringen	Jacques Sauren	40
Bijenteelt in Kyrgyzstan	Leen van 't Leven	41
Een relaxte idealist	Ton Thissen	42
Cursief	Rik Oldeven	44
Plant en bij		
Solitaire bijen	M.J. van Iersel	45
Praktijk		
Antwoord uit de praktijk	M.J. van Iersel	46
Van imker tot imker	Ko Zoet	48
De lezer schrijft		
Diepvriezen van honing	Jaap Kerkvliet	50
Hartelijk dank Flevopolder	C. Lanphen	50
Reactie op 'Dood met stip'	J.A. Ebbens	50
Bijensteektherapie MS	Baldi Dekke	50
Reactie op 'Allroundbijen'	Allan Reeder	51
Over bestuiving gesproken	M.J. van Iersel	52
Wonderlijke waarnemingen		
Rechts houden in het verkeer	Astrid Schoots	54
Organisaties		
ABTB Bij gepraat (13)		56
LLTB Jubilarissen Venray		56
VBBN: ALV VBBN 29 Maart		56
Routebeschrijving		57
Uit het Hoofdbestuur van 18 december		57
Bijen 'halen' de krant (en het internet)		58
Vacature		58
ZLTO Van de Bestuurstafel		58
Milieuprijs 2002		59
Familieberichten		60

Van de redactie

Er gaan alarmerende berichten door het land over kleine volken en over dode volken. De 'destructor' lijkt het op zijn geweten te hebben. Althans in eerste instantie want in zijn kielzog liggen de virussen en bacteriën op de loer om het karwei af te maken. Christ Smeekens schrijft daarover op pag. 41: 'De parasiet *Varroa destructor* is voor onze honingbijen een vreemde parasiet, afkomstig van de Indische bij *Apis cerana*. Het natuurlijk afweermecanisme van onze bijenvolken schiet tekort tegen deze *Varroamijt*. (...) Een goede bestrijding blijft dus noodzakelijk'.

Een goede bestrijding. 'Daar zit hem dus net nou de kneep'. Wat is een goede bestrijding nu de Apistan ons in de steek gelaten heeft? Peter Elshout heeft zich het afgelopen jaar uit de naad geschreven om ons dat duidelijk te maken. BIJEN heeft in oktober jl. zijn themanummer gewijd aan deze mijt der mijten. Ik heb er als redactielid met mijn neus bovenop gezeten en toch ben ik bang met enkele kleine volken de winter uit te komen. Als het niet erger is. Want ik heb uit apistangewoonte pas half september bestreden met, vrees ik, te weinig mierenzuur, hoewel ik dat proces in oktober heb herhaald. Ik had eerder moeten beginnen. En per tien ramen moeten doseren.

Katholiek van huis uit slijm ik nu met de heilige Ambrosius. Niet om mijn *varroa*'s alsnog uit volk en kast te jagen, maar om mijn slechte geweten te sussen.

Ton Thissen

Bijensterfte in Limburg 2002 en 2003, toeval of voorspelbaar?

Peter Elshout

Na de winter van 2000 waren er rondom Landgraaf in Zuid-Limburg vele tientallen bijenkasten ontvolkt. De oorzaak van deze "verdwijnsiekte" laat zich bij gebrek aan bijen moeilijk achterhalen. Bij volken die gedecimeerd waren tot een handvol bijen plus nog een koningin zou dit zeker wel mogelijk geweest zijn. Helaas zijn deze bijen niet onderzocht. Hierdoor is er een kans blijven liggen op vroegtijdige registratie van mogelijke resistentie van de varroamijt tegen Apistan. In mei 2002, na de melding in BIJEN van november 2001, werd de Nederlandse imkerij vanuit de officiële voorlichting gewaarschuwd voor een verminderde bruikbaarheid van Apistan. In juli/augustus 2002 verscheen in BIJEN een gerichte publicatie betreffende de resistentie van de varroamijt tegen Apistan en gelijksoortige producten. Dit naar aanleiding van een landelijk onderzoek dat in maart vanuit Limburg door PPO Bijen werd opgestart. Nu wist iedere georganiseerde imker dat het 5 voor twaalf was en kon hij/zij zijn/haar maatregelen treffen. Veel Nederlandse imkers hadden al kennis genomen van publicaties van gerespecteerde wetenschappers in de Duitstalige vakbladen.

Binnen de Zuid-Limburgse organisaties waren er imkers die de eerste geruchten over resistentie serieus namen en in september 2001 een noodbestrijding toepaste d.m.v. bierviltjes en vele milliliters mierenzuur. Anderen namen aan dat door het vallen van mijten tijdens de Apistanbehandeling het product nog afdoende werkte. Helaas was de bijensterfte in het voorjaar van 2002 bij veel imkers buitensporig hoog. De berichten hierover kwamen bijna allemaal pas eind juli los. De ervaringen van één imker zijn een bron van informatie die ik u niet wil onthouden.

Ratenbestand, vergelijkbaar met open boek

Bij aanvang van de fruitbloei hadden de volken, oppervlakkig gezien, nog de kenmerken van een volk in optimale ontwikkeling. Daarom werd op deze volken een volledige bak met kunstraat geplaatst. Zo'n twee weken later kreeg de imker bij zijn eerste volledige inspectie het volgende beeld te zien. Bij het openen van de getroffen volken viel op dat de verhouding tussen het aantal inwoners en de grootte van de kast, inclusief het ratenbestand, niet overeenstemde. Met andere woorden; een volkje zo groot als een vuist in twee broedbakken. De bovenbak was nagenoeg geheel gevuld met perfect uitgebouwde en verzegelde

Het laatste restje bijen van een volk dat einde zomer ogenschijnlijk kerngezond leek. Nogal wat bijen hebben een mijt als meelifter. Andere bijen zijn door een combinatie van een mijtenaantasting en virale besmettingen ernstig misvormd.

36

Een voorbeeldige opstelling van voer en vers stuifmeel rondom de restanten van een dood broednest. In door bijen geopende cellen liggen niet geruimde dode bijenpoppen. Foto's Peter Elshout

jonge raten voer. Planken vers wilgenstuifmeel, deels als een brede gordel om de restanten van een bijna geheel verlaten broednest. In de onderbak eveneens veel vers wilgenstuifmeel en een verlaten broednest. Dit broednest, gemiddeld zo'n 8 raten groot, bestond uit gesloten broed en veel open cellen waarin hier en daar verspreid dode strekmeden lagen. Plaatselijk wel wat eitjes in de cellen en hier en daar een klein larfje in een cel zonder een spoor van voer. Grotere larven waren nergens te vinden. Door het uitvoeren van een varroabestrijding met Apistanstrips en een vroege inwintering, einde juli, had hij er zijns inziens alles aan gedaan om zijn volken optimaal te laten uitwinteren. Een falende mijtenbestrijding, gepaard gaande met secundaire virusinfecties hebben er waarschijnlijk voor gezorgd dat deze volken binnen enige weken afstierven. Zeker weten doen we dat natuurlijk niet; ook in het verleden toen de varroamijt ons nog niet terroriseerde waren er jaren met uitzonderlijk veel bijensterfte in het voorjaar. Een echte verklaring voor die sterfte werd nooit gevonden: was het nosema of misschien de tracheënmijt?

Bijensterfte najaar 2002

Het minder goede voorjaar en een niet al te beste zomer was naar de mening van veel imkers de oorzaak van een slechte ontwikkeling van de volken en een veel minder goede honingooft. Maar was het

minder goede weer wel de oorzaak van de slechte ontwikkeling?. Er waren toch ook imkers met een relatief goede oogst en goed ontwikkelde volken. Aan de dracht ter plaatse had het niet gelegen. Ondanks een goede nazomer met voldoende dracht moesten veel volken uit bittere noodzaak verenigd worden. Helaas namen veel volken geen of te beperkt voedsel op en nam de vliegactiviteit zorgwekkend af. Bij een inspectie bleken de kasten nagenoeg ontvolkt. Bij anderen waren alle bijen spoorloos verdwenen. Het hierboven beschreven beeld komt overeen met de ervaringen op Schiermonnikoog. Het onderzoek naar de mogelijke oorzaak van de sterfte op Schiermonnikoog wordt op dit moment uitgevoerd. Mogelijk zullen er in de winter van 2002/2003 en het voorjaar landelijk nog heel veel volken sterven. Over de resultaten houden we u op de hoogte. We raden u aan uw volken en het aantal mijten op de bodemplank goed in de gaten te houden. Graag vernemen we uw ervaringen. Dat kan per brief, diskette of per E-mail aan redactie@vbbn.nl of aan Peter Elshout, 046-44 92 987.

E-mail: peter_elshout@hotmail.com

Studiedag BBV 22 maart

De Buckfast Belangen Verenigd Regio Noord houdt een studiedag voor alle geïnteresseerde imkers in het AOC Terra, Burg. Legroweg 29 te Eelde, aanvang 10.00 uur, zaal open 09.30 uur. Entree leden €1,-, niet-leden €2,-.

Programma

Lezing van dhr. Eric Österlund over: 'Aspecten van de teelt van varroatolerante bijen'. Dhr. Österlund is beroepsimker en redacteur van het Zweedse bijenblad 'Bitidningen'. Hij is Buckfastteler en bekend van zijn Elgonbij, reist veel en schrijft o.a. voor de 'American Bee Journal'. Zijn lezing wordt vertaald in het Nederlands.

Verder worden er die dag verschillende workshops gehouden rond ziektebeelden die met varroabesmetting te maken hebben.

Tevens een uitvindingsbeurs met voor de beste in--zender een prijsje. Brengt u daarom allen uw uitvinding(en) mee.

In de pauze een vragenuurtje met de licentienemers. Na afloop verloting en uitreiking van de prijs voor de beste doe-het-zelver.

Inl.: J.T. Smit, Hooiweg 59, 9761 GN Eelde, 050-3092668.

Natuurlijke weerstand tegen varroamijt

Honingbijen bezitten veel mogelijkheden om zich te beschermen tegen ziekten en parasieten. Door hun hygiënisch gedrag wordt verontreiniging van het bijenvolk voorkomen. Dode bijen, zieke en afwijkende larven worden zo ver mogelijk buiten de kast gedeponeerd. Bijen ontlasten zich op een flinke afstand van de kast waardoor de uitwerpselen geen bron kunnen vormen van ziekten. Propolis wordt als kit gebruikt om kieren en gaten te sluiten waardoor een ideaal klimaat voor het bijenvolk geschapen kan worden. Bovendien heeft propolis een antibacteriële werking waardoor de ontwikkeling van bacteriën en schimmels wordt afgeremd. Bij het natuurlijk zwermen van bijenvolken wordt door de bijenvolken een zo goed mogelijke nestgelegenheid in gebruik genomen. Hierbij speelt ook de aanwezigheid van dracht een belangrijke rol. Door een geheel nieuwe ratenbouw wordt de infectiedruk van o.a. nosema, amoëbe en broedziekten afgeremd. De angel is een zeer belangrijk wapen tegen grotere indringers maar ook de larven van de wasmot worden door een bijensteek gedood. Door deze mechanismen hebben bijenvolken zich in de afgelopen miljoenen jaren kunnen handhaven en ontwikkelen.

Taak voor bijenhouder

Opdat bijen optimaal de mogelijkheid krijgen om hun natuurlijke weerstand tegen bijenziekten te gebruiken zijn de volgende punten van belang: een goede dracht tijdens het hele bijenjaar, geschikte bijenkasten/korven, een droge standplaats in de winter en het regelmatig vernieuwen van het ratenbestand. Indien bijenvolken veel minder raten bezetten dan het aantal raten dat in de kasten aanwezig is krijgen wasmotten de gelegenheid om zich in het bijenvolk te ontwikkelen. Ook een goede opslag en het ontsmetten van raten ondersteunen de bijenvolken bij de ontwikkeling van hun natuurlijke weerstand tegen ziekten en parasieten.

De varroamijt

De parasiet *Varroa destructor* is voor onze honigbijen echter een vreemde parasiet die afkomstig is van de Indische bij *Apis cerana*. Het natuurlijke afweermecanisme van bijenvolken schiet tekort tegen de varroamijt.

In de afgelopen jaren is veel onderzoek gedaan naar het ontwikkelen van een grotere natuurlijke weerstand van de bijen tegen de varroamijt. Zo is onderzocht of er bijenvolken zijn met een kortere gesloten-broedperiode waardoor de varroamijt zich minder snel kan

vermeerderen. Gebleken is dat er slechts verschillen van enkele uren bestaan in de duur van de gesloten-broedperiode van twaalf dagen bij werksterbroed. Dit biedt geen aanknopingspunten voor een verdere selectie voor meer resistentie van bijen tegen de varroamijt.

Uit jarenlang onderzoek bij het bijeninstituut van Kirchhain in Duitsland is gebleken dat er verschil is in het poetsgedrag van bijenvolken als het de varroamijt betreft. Bij bepaalde volken worden meer beschadigde mijten op de bodemplanken gevonden dan bij andere volken. Tot nu toe heeft dit onderzoek echter onvoldoende opgeleverd voor selectie van bijen die resistent zijn tegen *Varroa destructor*.

De Primorsky bij geeft meer hoop voor de ontwikkeling van varroaresistente bijen maar ook van deze bijen moet nog blijken dat ze onder Europese omstandigheden voldoende resistent zijn tegen *Varroa*. Ook de volksontwikkeling en honingopbrengsten zijn belangrijke aspecten die nader onderzocht moeten worden. Bekend is dat in licht besmette bijenvolken de vermeerdering van de varroamijt veel sneller verloopt dan bij sterk besmette bijenvolken. Uit onderzoek¹ is gebleken dat de mijtenpopulatie van licht besmette volken (minder dan 170 mijten per volk) in twee jaar met een factor 20 toeneemt. In zwaar besmette volken (meer dan 1.500 mijten) was in dezelfde periode het aantal mijten met een factor 2 toegenomen.

Bij een groot aantal mijten in het bijenvolk raken steeds meer bijen beschadigd waardoor virussen en bacteriën, die altijd latent aanwezig zijn in de bijenvolken, de kans krijgen om zich te ontwikkelen. Deze virussen en bacteriën zijn dan ook meestal de oorzaak van het uiteindelijke sterven van de bijenvolken. Als op een bijenstand een bijenvolk op deze manier sterft treedt vaak roverij op waardoor de mijten en daarmee ook de virussen en bacteriën zich snel over een bijenstand kunnen verspreiden. Bijenvolken met minder mijten, die meer weerstand hebben tegen de varroamijt, krijgen op deze wijze met een zeer hoge infectiedruk te maken waardoor ook deze volken doodgaan. Er zijn vele voorbeelden uit de praktijk waarbij in korte tijd alle bijenvolken van bijenstanden doodgaan ook als kort daarvoor nog veel honing verzameld is. Een goede bestrijding van de varroamijt blijft noodzakelijk omdat zonder de bestrijding uiteindelijk alle bijenvolken doodgaan.

(1) Einfluss von Völkerführung, Volksentwicklung und Varroabefall auf das Auftreten der Varroatose. P. Aumeier et al, Apidologie 33(5): 485 (2002).

Kraaihei (*Empetrum nigrum*)

Wie tegen een in bloei staand takje van de Kraaihei met van die lange meeldraden aan het eind tikt, zal wellicht bij het zien van het wolkje stuifmeel tot de conclusie komen dat de plant een windbloeiër is. Maar de Kraaihei produceert ook nectar en heeft dus iets van een insectenbloeiër. Bloembologisch gezien is de Kraaihei een tussenvorm van beide bestuivingsystemen.

Kleine familie

Met ongeveer zes soorten verdeeld over drie geslachten behoort de Kraaiheifamilie (Empetraceae) wel tot de heel kleine families van het plantenrijk. Het areaal van de Kraaihei ligt in de koude en gematigde zone van het noordelijk halfrond en op hoge bergen in de zuidelijk daarvan gelegen gebieden. De zuidelijke grens van de laaggelegen groeiplaatsen loopt ruwweg door het midden van ons land.

Kraaihei is een wintergroene veel vertakte dwergstruik. De takken liggen door het gewicht van de plant op de grond en breiden zich over een groot oppervlak uit, een grote groene deken vormend. Hoewel de plant een respectabele leeftijd kan bereiken, worden de takken niet zo dik als men wel zou verwachten. Ze blijven dun omdat de jaarringen nog geen 0,1 mm meten. De plant leeft in symbiose met een zwam die zich aan de wortels heeft gehecht. De zwam voorziet haar van een deel van de benodigde voeding. In het vroege voorjaar vormen zich uit de reeds in het vorig najaar gevormde knoppen nieuwe loten. In het verlengde hiervan vormen zich in de zomer opnieuw korte loten, de zomerloten. Verspreid langs de takken staan de naaldvormige bladeren. Ze zijn zover naar beneden omgebogen dat de randen bijna aaneensluiten. De huidmondjes van de bladeren zitten aan de onderkant. Doordat ze tengevolge van het omrollen van het blad beschermd liggen tegen klimaatinvloeden is de Kraaihei heel goed bestand tegen vocht en extreme droogte.

Vroege bloei

De bloei van de Kraaihei valt in het vroege voorjaar. Die vroege bloei wordt mogelijk gemaakt doordat de bloemknoppen reeds in de zomer van het vorig jaar zijn gevormd. In september zijn ze al klaar voor het volgende bloeiseizoen. In het voorjaar behoeven de cellen van de bloemen zich alleen nog maar te

vergroten en de bloei kan beginnen. De bloemen verschijnen in de oksel van de bladeren van de zomerloten. Ze zijn of vrouwelijk of mannelijk en staan op afzonderlijke planten; we hebben hier te maken met een tweehuizige bijenplant. In de Alpen komt ook een vorm van de Kraaihei voor waarvan de bloemen tweeslachtig zijn.

De bloemen zijn onopvallend. Wat nog het meest in het oog valt zijn de lange meeldraden van de mannelijke bloemen. De bloemen zijn drietallig. De kroonbladen, de meeldraden en de stempels zijn purperrood. Het bolvormig vruchtbeginsel is opgebouwd uit 6-9 vruchtbladen. Het staat op een vlezige discus, waarop het nectarium is gelegen. Op het vruchtbeginsel staat een korte stijl met 6-9 stempeltakken.

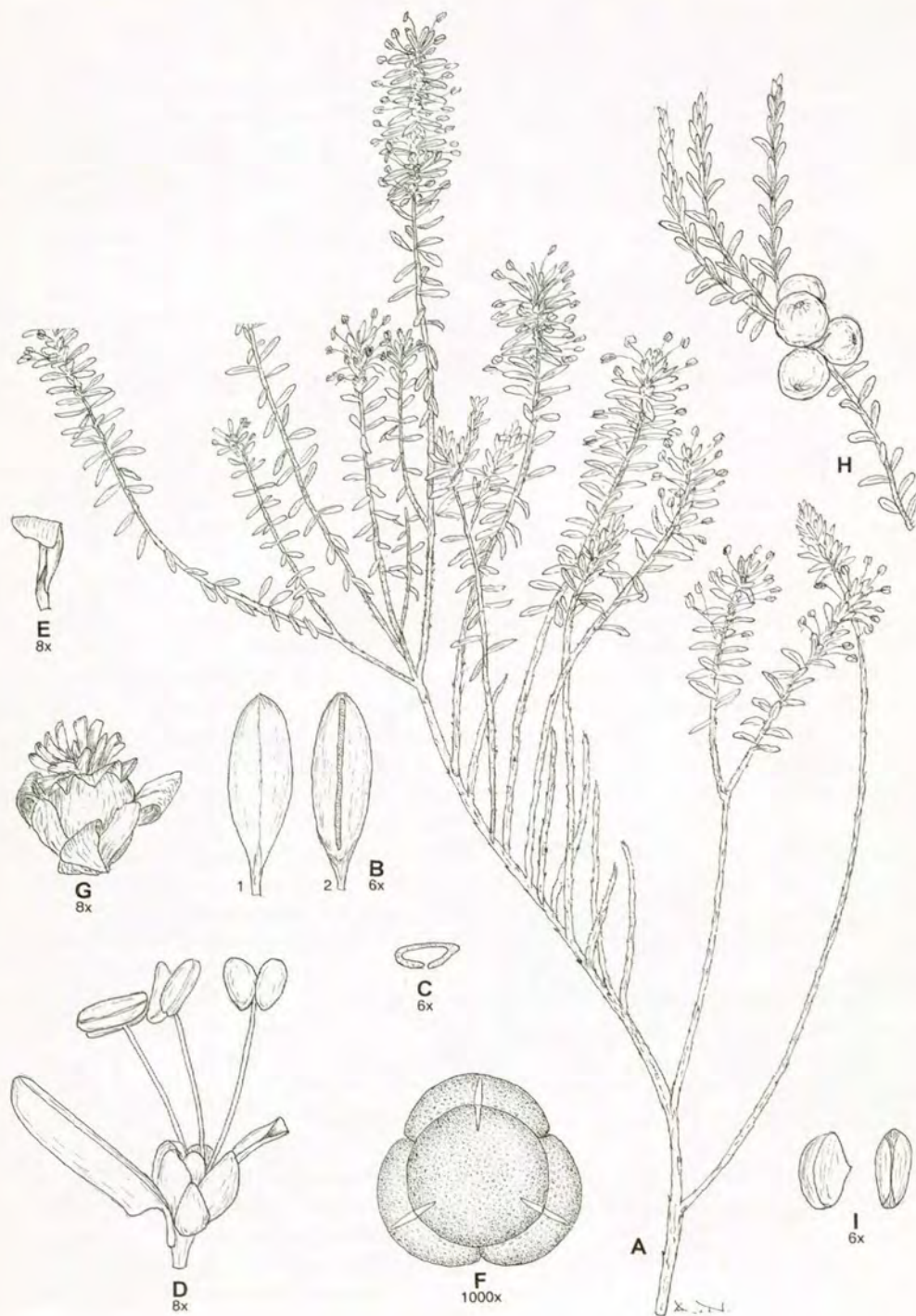
Stuifmeel voor bijen

In gebieden waar de Kraaihei groeit, zoals op Terschelling, kan de plant voor de bijen een stuifmeelleverancier van betekenis zijn. Dat de plant de concurrentie van de daar massaal aanwezige Kruiwilg (*Salix repens*) kan doorstaan, volgt wel uit het resultaat van het volgende onderzoekje.

Het was half april dat ik daar de ontlasting van de voedsterbij opving. Zittend op een bloem van een magnoliastruik was ze bezig met het tot een goed einde te brengen van haar reinigingsvlucht. De verzamelde ontlasting heb ik onderzocht op het daarin massaal aanwezige stuifmeel. Daarvan was 7% afkomstig van de Kraaihei en de rest op een paar uitzonderingen na van de Kruiwilg. Of de bijen zich bij het bezoek aan de Kraaihei ook te goed doen aan de nectar is mij niet bekend.

Vermeerdering

In september vertonen de vruchten zich als zwarte bessen aan de vrouwelijke planten. De vrucht is een steenvrucht met daarin 6-9 steenkernen, die ieder één zaad bevatten. Onder natuurlijke condities komen er in hetzelfde jaar praktisch geen zaden tot ontkieming. Om de kiemkracht te bevorderen is namelijk vorst van een aantal winters nodig. Pas na 3 à 4 jaar komen de zaden tot ontkieming. De zaadverspreiding geschiedt hoofdzakelijk door vogels die van de vruchten eten.

Kraaihei (*Empetrum nigrum*)

A deel van in bloei staande mannelijke plant; B blad: 1 bovenzijde, 2 onderzijde; C doorsnede blad; D mannelijke bloem; E kroonblad mannelijke bloem; F stuifmeelkorrel (tetrade); G vrouwelijke bloem; H tak met vruchten (steenvruchten); I steenkern.

Spreekbeurt

St. Ambrosius Veldhoven vierde onlangs zijn 75-jarig jubileum met een tentoonstelling. Onder de vele bezoekers was ook Janet van groep acht. Ze zat op school in Vlierden. Niet direct naast de deur en ze was niet weg te branden. Ze had een pakje papieren in haar hand met aantekeningen over 'bijen houden' bestemd voor een spreekbeurt. Enfin, ze kwam nog informatie en demonstratiemateriaal te kort hetgeen haar werd verstrekt.

Enkele weken later stond ze voor mijn deur terwijl ze schuil ging achter een bos bloemen, in gezelschap van haar vader die het geleende materiaal droeg, en haar jongere zus die een map bij zich had. En wat voor een map! Als je al geen bijen hield dan zou je er meteen mee beginnen. Al heel wat spreekbeurtverslagen heb ik gezien, maar zo een als dit nog nooit. Een juweeltje! Kan zo gebruikt worden voor een cursus 'beginnend imker'. Geen enkel aspect is overgeslagen wat tekst en toelichting betreft. Ze had er twee tieners mee verdiend. Van mij zou ze een elf gekregen hebben. Het stel vertrok met de gedane belofte een bezoek aan mijn bijenhal als ze weer vliegen!

Mijmeren

Het is koud buiten. Het vriest. Naast de open haard en met een glas mede binnen handbereik zit ik in mijn fotoalbum te bladeren. En bijgaande foto zette me aan het mijmeren. De foto stamt uit mijn tweede winter als imker. Nou ja, ik had een paar bijenvolken. Ik was nog een groentje. De hal had ik overgenomen van iemand die door ziekte geen bijen meer kon houden. Er kunnen

wel twintig kasten een ruime plek vinden. Nu gaat de hal schuil achter een bossage van frambozen, sneeuwbes, skimmia en ongewilde bramen met uitlopers van enkele meters. En aan de uiteinden van de draden die een afrastering moeten verbeelden staat klimop die in het najaar bloeit: een feest voor de bijen. Gelukkig is het bij hen voor de deur zodat ze met die zware vrachten pollen en nectar niet ver hoeven te vliegen. Het dak is nu overwoekerd met 'foute' klimop. *hedera helix*. Deze heeft handvormige bladeren, lange uitlopers en geen bloem te zien. Pas na een jaar of zeven komen aan de uiteinden eivormige bladeren en bloemen. Stekken van die bloemtakken groeien uit tot *Hedera helix arborea* die in het najaar een zee van bloemen geven. Juist ja, die staan aan de uiteinden van het hek. Moet toch die 'foute' eens weghalen en vervangen door goeie. Zie alleen een beetje tegen het werk op...

Zwarte honing

Ik droom verder en denk aan een duister geval. In de herfst vóór deze foto gemaakt werd wilde ik mijn belofte aan de bijen waar maken. Namenlijk suiker voeren in ruil voor de honing die ze me geleverd hadden. Wie schetst echter mijn verbazing dat de raten niet leeg, maar vol zaten met bijna zwart spul? Kon geen honing zijn want die is immers goudgeel? Gelukkig zijn er van die oude imkers, waar ik nu ook bij begin te horen, die alles weten. 'Oh, dat is luizenhoning' zei die. En omdat mijn gezicht er kennelijk om vroeg kreeg ik er een hele uitleg bij. 'Kijk, die luizen zuigen sappen uit de dennen en laten het van achteren weer weglopen. Dan zit daar suiker in en dat komen de bijen ophalen. Die stoppen het in de raat en dan wordt het honing'. 'Oh'. Wist ik veel... Nu weet ik dat je het kunt kopen in de winkel als jungelhoning of woudhoning. Dat jaar heb ik dus twee keer kunnen slingeren. Een keer lindehoning en een keer luizenhoning. Helaas is het bij dat ene jaar gebleven. Heb nooit meer een luizenplaag meegemaakt. Jammer.

Als troost neem ik een ferme slok mede en klap mijn album dicht. Hopend dat het spoedig weer warm zal worden.

Het Zwitserland van Centraal Azie

Leen van 't Leven

Voor Arcadis Euroconsult heeft Leen van 't Leven een bijenteeltmissie uitgevoerd in het West Tien Shan Biodiversity Project in Kyrgyzstan. Vanwege het bergachtig voorkomen wordt dit land ook wel het Zwitserland van Centraal Azie genoemd. Verder gaat de gelijkenis echter niet op. Kyrgyzstan is een arm land. Een rapportage

Wanneer de bijenteelt in Kyrgyzstan ter sprake komt moet teruggegaan worden naar de tijd dat dit land onderdeel was van het Sovjetsysteem. Dat wil zeggen een planeconomie waarin de landbouw en veeteelt productie ondergebracht was in sovchosen en kolchosen. De productie van Kyrgyzstan in deze planeconomie bestond voor een groot gedeelte uit veeteeltproducten. Honing was ook een belangrijke productie met een plan voor 8000 ton per jaar. Elke kolchoz en sovchoz had een imkersectie. Ook particulieren hadden nog volken. De honing uit Kyrgyzstan had een uitstekende naam in de andere Sovjets. Toen het land onafhankelijk werd in 1991 veranderde de situatie. Plotseling waren er grenzen en moesten er officiële en niet-officiële belastingen betaald worden om producten de grens over te krijgen. Privatisering en markteconomie deden hun intrede. Dat resulteerde in de teloorgang van nectardragende cultuurgewassen zoals mosterdzaad, zonnebloem en luzerne. Enkele kolchozen privatiseerden hun imkerij in een bijenbedrijf. Anderen verdeelden het materiaal en de volken onder particulieren die voorheen in de imkerij werkten. Nu zijn er dus een drietal grote bedrijven met 7.00 tot 10.00 volken en verder particuliere imkers met gemiddeld 50 volken.

Zachtaardig en goed hanteerbaar

De imkers zijn over het algemeen erg goed in het behandelen van hun volken. Ze hebben beschikbare literatuur doorgenomen en hebben veel praktische ervaring. Er wordt vaak met de bijen gereisd naar natuurlijke drachten in de bergen. De bij waarmee gewerkt wordt is een mix van het Mid-Russische, het Caucasische en het Italiaanse ras. Ze zijn erg zachtaardig en goed hanteerbaar. Beter dan ik ooit in Nederland tegengekomen ben. Er wordt meestal gewerkt met 20-raams horizontale kasten gebaseerd op een soort Dadant raamformaat van 42 x 26 cm. Bij zwermverhindering wordt de oude

koningin met aanhang in dezelfde bak gehangen met een scheidingswand ertussen. De kasten hebben dan ook twee vliegopeningen. Afhankelijk van de ontwikkeling van het volk wordt bij de hoofddracht de scheidingswand weggehaald om de volken zo samen te voegen.

Ziektebestrijding

De gebruikte kastsystemen, die vaak ook nog plat op de grond staan, maken het moeilijk voor de bijen om een goed en gezond kastklimaat te handhaven. Kalkbroed komt daarom nogal veel voor. De meeste imkers weten niet dat je die bijenziekte met eenvoudige maatregelen kunt beteugelen. Ook Amerikaans vuilbroed komt voor. In 1937 en eind tachtiger jaren zijn er ernstige uitbraken geweest. Men is toen begonnen met preventieve behandelingen met antibiotica tijdens het drijfvoeren in het voorjaar. Overigens menen veel imkers dat de antibiotica gebruikt moeten worden om het kalkbroed tegen te gaan. *Varroa* is een pest van formaat. De mijt wordt bestreden met Amitraz. Een middel waar de mijt al resistentie tegen ontwikkelt en die mogelijk kankerverwekkende residuen achterlaat. De imkerij in Kyrgyzstan lijkt de belangrijkste vooruitgang te kunnen boeken in de ziektebestrijding en het ontwikkelen van een afzetmarkt. Ten slotte hebben ze magnifieke honingsoorten die het waard zijn om te exporteren. Wat denkt u bijvoorbeeld van monoflorale dillehoning?

Een relaxte idealist

Ton Thissen

Op het eerste gezicht en gelet op zijn lange haar en jeugdig voorkomen zou je denken met ene Marcel of Erik of Bas te maken te hebben, maar hij heet gewoon Jan. Jan Glazenberg is 35 jaar, getrouwd met Monique en omgeven door zijn rijkeluiswens: een jongen en een meisje. Afkomstig uit Haarlem woont hij sinds 2001 in Opperdoes (N-Holland), Oosteinde 41. Een afbeelding van een korf met pijl vermeldt zijn bezigheden en wijst ook in die richting: 'De Bijenstal', imkerij en bijenteeltmuseum annex kinderboerderij, direct achter zijn woonhuis gelegen.

42 Nog niet zo lang geleden een koeienstal en een open schuur (nu voor een deel bewoond door een ezel en een pony) met daarachter een splinternieuwe, ruime bijenstal voorzien van een glazen wand achter de kasten. De rest van de ha. bestaat uit erf met o.a. enkele kalkoenen, gazon met kinderspeeltoelen en een weilandje. Jans domein. Hier is hij heer en meester en dat straalt hij ook uit.

Hoe komt een jongen 'vanuit Haarlem vandaan' in Opperdoes terecht? Jan: 'Het had voor hetzelfde geld Zuid-Limburg kunnen zijn. Het toeval speelt in mijn leven namelijk een grote rol. Het hangt van toevalligheden aan elkaar'. Maar bijen lijkt toch de constante factor? 'Dat is tot op zekere hoogte zo, want bij toeval liep ik in Griekenland ooit tegen bijen aan. En ik was meteen verkocht. Door bijen moet je gegrepen worden, anders wordt het nooit wat.'

Sinds 10 jaar houdt hij dan ook bijen. Die staan op zes plaatsen bij particulieren in Kennermerland. Het zijn 'melkboerhondenbijen', 43 volken waarvan hij 2x per jaar slingert. Als alles meezit 30 kg. per volk. Thuis – in Opperdoes – houdt hij een aantal volken dat nodig is

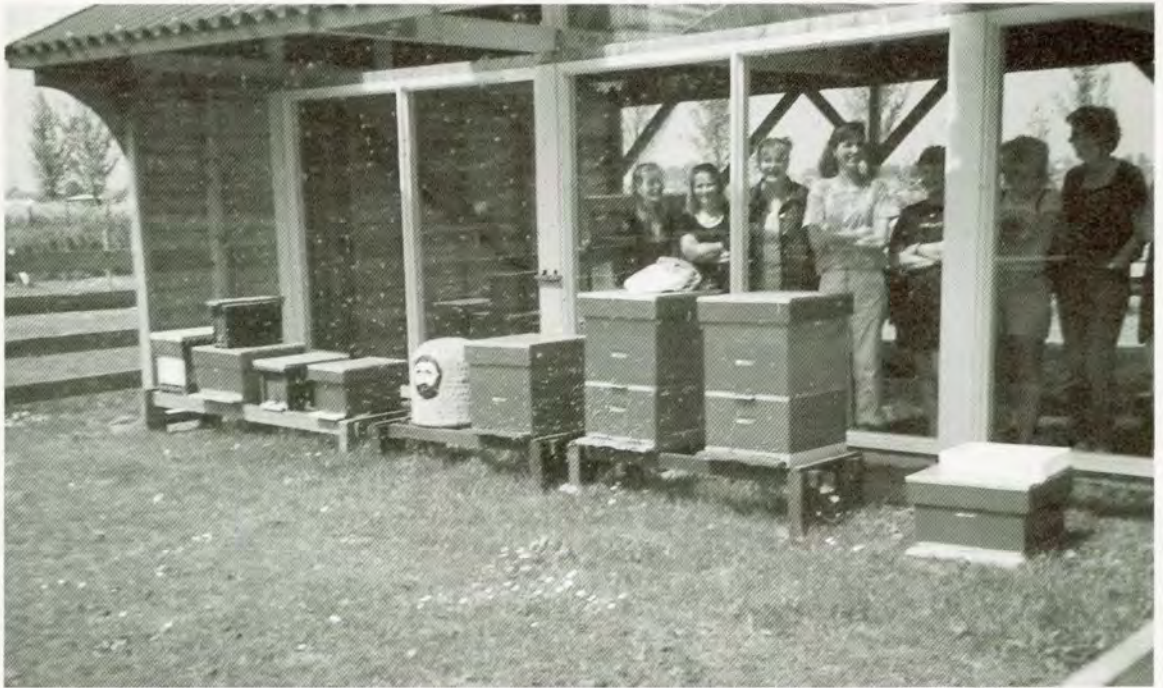

Winkel annex horecahoek. Foto's Jan Glazenberg

voor rondleidingen en demonstraties. Jan: 'Van huis uit ben ik eigenlijk milieukundige. HBO-milieukunde is mijn voorland. Maar ik ben er niet op doorgegaan. Ik weet ook niet waarom. Of het moest zijn dat ik te werken kwam in het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen. Ook het museumgebeuren kreeg me in zijn greep: mensen iets bijbrengen op een ontspannen manier. Ik vind het prachtig. Ik kan dat ook wel aardig, al zeg ik het zelf. Nou, met de passie voor bijen en museum kom je dan vanzelf bij een bijenmuseum terecht'. En daarin zitten we dan, kort bij een flinke houtkachel te praten. Van de koeienstal zijn alleen de vier muren nog over. Er is flink verbouwd. Toiletten moesten er komen en een winkel/horecahoek, nieuw meubilair voor zitjes, een flinke ruimte door glas afgescheiden voor demonstraties van honingverwerking, wasverwerking en het maken van waskaarsen. Het staat vol apparatuur en maakt een frisse, hygiënische indruk. De rest van de ruimte – tegen de wanden en op de hilde (zolder boven het vee) – hangt en staat vol met allerhande imkermaterialen uit vooral ook vroeger tijden (persen, korven, kasten, rookmakers ... veel te veel om op te noemen).

De verzameling van Baldi Dekker

Het betreft hier de – zeker in het Noorden van het land – welbekende verzameling van Baldi Dekker (61) uit Oostwoud (zie BIJEN 5(12): 344 (1996), die ook aanwezig is. Vier jaar geleden 'deed' hij met zijn kinderen het Zuiderzeemuseum op een dag dat Jan geen dienst had. Maar via een slinger die daar stond, kwam het contact tussen hem en Jan toch tot stand. Omdat het in die dagen niet goed ging met Dekkers verzameling in Het Land van Weldadigheid in Frederiksoord – onenigheid over o.a. een vergoeding en over een uitbreiding – besloot hij zijn verzameling naar Jans 'koeienstal' over te brengen, zodra die daarvoor gereed was. En zo geschiedde. Baldi: 'We hebben een 'platonische' verhouding, wat wil zeggen dat er geen geld aan te pas komt. Ik ben blij met Jan en Jan met mij'. Dat kan Jan beamen, want hij had dan wel museale ervaring, maar spullen (op een korf en een oude slinger na) had hij niet. Jan: 'Nou was dat ook niet per se nodig in mijn aanvankelijk concept, want ik beschouw me als een exponent van de moderne (huidige) imkerij. Ik wil de mensen laten zien hoe die eruit ziet. De werkzaamheden ervan belichten en demonstreren aan de hand van mijn bijen(stal) en mijn

De nieuwe bijenstal

ruimte voor verwerking van bijenproducten. Het publiek daarvoor komt natuurlijk voornamelijk uit de regio, maar de verzameling van Baldi gaat veel verder; daarvoor bestaat landelijke interesse en daar ben ik blij mee. Toevallig wél. Bovendien heeft geen enkele bedrijfstuk toekomst als het zijn verleden niet kent'.

Plusen en minnen

De opening van 'De Bijenstal' vond plaats op 30 april 2002 en trok dankzij allerlei publicaties regionaal redelijk veel aandacht. In september was er de Imkersdag, georganiseerd door de kring Noord-Holland, waarvan Jan secretaris is. 'Die Imkersdag werd hier in het museum gehouden, ook wel een beetje om mijn gedoe te promoten. Roel ten Klei was er – ik ben dephouder van de VBBN – en Jan Speelziek. Met name de laatste heeft inspirerend op mij gewerkt. Zo zie je maar'.

Een echte tegenvaller betrof Jans aanvraag voor subsidie vanuit Brussel. Op Europees niveau is geld uitgetrokken voor o.a. dit soort initiatieven. Een commissie maakt uit of je het al dan niet krijgt. Deze commissie vraagt, in mijn geval, advies aan de Bedrijfsraad en handelt daar volgens Jan ook naar. 'Ik heb het niet gekregen. De Bedrijfsraad heeft namelijk negatief geadviseerd. Haar argument: ik zou Amerikaans vuilbroed kunnen veroorzaken. Het is nl. zo dat bij mij – in mijn werkingsruimte – imkers uit de omgeving voor nop hun ramen kunnen komen

slingeren. Vandaar. Ik heb daar – dom van mij – helemaal niet bij stilgestaan toen ik mijn aanvraag indiende. Ik verwijt het mezelf elke dag. Maar één telefoontje – bv. van de Bedrijfsraad – om te zorgen voor een AVB-vrij-verklaring (en die ook te eisen van de imkers die hier komen slingeren) had de weg naar een financiële ondersteuning vanuit Europa vrijgemaakt. Je vraagt je af waarom dat niet gebeurd is. Toch?'

Het ideaal

Jan: 'Het gaat mij om het verwezenlijken van mijn ideaal, of liever daar elke dag mee bezig te zijn, dat verder te brengen. Daarvoor werkt mijn vrouw Monique zich in de rondte: ze is elders in loondienst, doet het huishouden, regelt de winkel, de arrangementen, houdt de voorraden bij e.d. Ik werk in de winter nog een paar dagen in de week op een kunstijsbaan en houd me verder bezig met mijn bijen (straks 60 tot 100 volken) en met het museum en alles wat daaraan vastzit. Als telers mij bellen met de vraag of ik bijen kan leveren voor de bestuiving, ga ik die brengen en zorg ik ervoor dat ze hun werk goed kunnen doen. Hetzelfde geldt voor zwermen scheppen. Als men belt, haal ik ze op. En natuurlijk doe ik veel aan PR via regionale bladen en toeristische folders. Ook zijn we ingeschreven en bekend bij de VVV en maak ik wekelijks mijn rondje langs de campings. Achter ons erf rijdt de stoomtram van Hoorn naar Medemblik. Het is een eigentijdse toeristische voortzetting van het

historisch boemeltje op die lijn. Het is in handen van een stichting die de 'reizigers' op allerlei manieren verwent. En dat zijn er wel een paar honderdduizend per jaar. Het afgelopen najaar is het een paar keer voorgekomen dat ze achter mijn erf stopten om een bezoekje te brengen aan onze bedoening. Ik ben dus nu opgenomen in hun arrangement. We moeten daar nog beter mee leren omgaan, maar de mensen gaan gaandeweg merken dat we enthousiast zijn en dat er continuïteit in zit. Kijk, momenteel kost het allemaal meer dan het opbrengt. Maar we redden ons uitstekend. We werken er hard voor. Dag en nacht zijn we er mee bezig. Maar een belasting? Nee, als je het werk leuk vindt is er geen sprake van belasting. Integendeel. We beleven er elke dag plezier aan. En dan: vrijheid blijheid, dat is ook wat waard'.

44 Monique komt binnen met de kinderen. Ik zeg dat we het over haar gehad hebben en dat ik dat wel even controleren wil. Ze zegt: 'Ik vind het allemaal leuk om te doen. Het is een avontuurlijk bestaan. Je ligt wel

eens wakker maar ik zou het niet willen missen. Tja ... een veel gestelde en vervelende vraag is: 'Kun je er wel van leven?' Nou, we leven toch? Het wat en hoe ervan bepalen we zelf wel'. Jan zit er intussen relaxt bij. Baldi kijkt tevreden toe.
Wat ons betreft: Ga ervoor, jongens en meisjes. En het beste!

*Dit interview vond plaats op 4 december 2002.
Imkerij en Bijenmuseum 'De Bijenstal' is geopend
Van 1-4 t/m 30-6 op zaterdag, zondag en feestdagen;
Van 1-7 t/m 30-8 op woensdag, vrijdag, zaterdag, zondag;
Van 1-9 t/m 30-10 op zaterdag, zondag;
Telkens van 10.30 tot 17.30 uur;
Van 1-11 t/m 30-3 iedere zaterdag van 10.30 t/m 12.30 en na telefonische afspraak*

*Adres: Oosteinde 41, 1674 NC Opperdoes,
0227-54 01 16, www.bijenstal.nl*

bijen **CURSIEF** neid

Rik Oldeven

Cursus

De aangenaamste cursus om te volgen als het bijen betreft, is ongetwijfeld de beginnerscursus. Zo ongeveer alles is nieuw en vooral wonderbaarlijk. Tijdens de theorielessen in de wintermaanden hang je in het zaaltje van het dorpscentrum de docent aan de lippen. Wat weet zo'n man veel en wat kan hij er boeiend over vertellen. De koffiepauze is te kort om er uitvoerig met medecursisten over van gedachten te wisselen. Hij blijkt al weer begonnen. Bij elven (zonder napraat) naar huis. In bed vraagt je partner hoe het was.

- Weet jij eigenlijk wel waarom bijen zwermen?

- Geen idee. Heb je de achterdeur gesloten?

- Ja.

- Weet je het zeker?

Eruit. Niet op slot. Nu op slot. Ze slaapt al. Jij ligt op je rug. Ja, waarom zwermen bijen nou eigenlijk? Morgen nog eens nakijken.

De prettigste cursus om te geven als het bijen betreft, is ongetwijfeld de beginnerscursus. Op wat sterke verhalen na weten ze van niks. Je kunt ze alles wijsmaken. Ze geloven je op je woord. Je moet natuurlijk wel een beetje bij de weg blijven, maar je kunt lekker van leer trekken. Ze hangen aan je lippen. En direct na de pauze zitten ze alweer klaar voor het volgende verhaal. Zo vergeet je natuurlijk op de tijd te letten. Tegen elven komt de beheerder van het centrum op de deur kloppen. Tot 10 uur, was de afspraak. Je maakt er snel een eind aan. Nog wel even opruimen. Je komt laat maar voldaan thuis. Je partner is al naar bed.

- Je bent laat.

- Ze vroegen me het hemd van het lijf.

- Ja, ja... je hebt ze weer de oren van de kop gepraat, bedoel je.

Dan begint haar gesnurk. Jij ligt op je rug.

Tja ... de volgende keer het toch wat korter houden. Kunnen ze ook nog vragen stellen.

De grijze zandbij (*Andrena vaga*)

Zo gauw de wilgen uitlopen en hun bloei de definitieve doorbraak van het voorjaar aankondigt zijn er grijze zandbijen in de lucht. Het zijn superspecialisten, die alleen stuifmeel verzamelen op wilgen en daarom soms al vanaf begin maart en nooit langer dan tot ongeveer half mei zijn waar te nemen. Om de dieren te vinden moet je zoeken op droge zonbeschenen plekken met spaarzaam begroeid of kaal zand. Ook in wat lemiger bodems, zoals in de Limburgse löss graven de dieren hun nestgangen.

De vrouwelijke dieren zijn vrij fors. Ze zijn wat kleiner dan een honingbij, maar wel breder van bouw. Ze hebben een zwart behaarde kop en een vuilwit dichtbehaard borststuk, terwijl de bovenkant van hun achterlijf vrijwel onbehaard en glanzend zwart is. Het gele stuifmeel dragen ze voornamelijk aan de binnenkant van de achterpoten, op de flanken en aan de onderzijde van de buik tussen de achterpoten. Aan die achterpoten, aan de dijring, zit een haarflosje dat karakteristiek is voor zandbijen en waarmee veel stuifmeel kan worden vervoerd.

Besnorde mannen

De mannetjes zijn een stuk kleiner en hebben een vergelijkbare kleurstelling, maar ze hebben een kort aangezicht met een mooie witte snor en dunne lange kaken. Zoals bij bijen gewoon is, doen mannen niet veel

anders dan de hele dag rondhangen op plekken waar de kans groot is dat vrouwen te vinden zijn. Dat kan op de nestplaats zijn, maar meer nog rond bloeiende wilgen, waar ze zich, in de zon patrouillerend, overgeven aan een door de wind gedreven onstuimige luchtpiraterij, want ze proberen zich vast te klampen aan elk op een katje geland insect dat ook maar iets weg heeft van een vrouwelijke grijze zandbij. Ze hebben vaak een slaapgangetje in de grond in de buurt van de door de vrouwelijke dieren gegraven nestgangen. Bij wat somber maar ophelderend weer en aan het begin van de dag kun je ze op de uitkijk zien zitten vanuit hun slaapgangetje.

Pioniers

Grijze zandbijen zijn pioniers, wat wil zeggen dat geschikte plekken vrij snel bewoond kunnen raken. Kennelijk gaat steeds een deel van de nieuwe populatie op zoek naar dergelijke plaatsen. Het kan voorkomen dat één vrouwelijk dier de stammoeder is van een levensvatbare populatie. Soms blijven dergelijke geschikte locaties jarenlang in gebruik. Als de vrouwelijke bijen uit de grond komen worden ze gewoonlijk direct door mannen overvallen en paren kort daarop. Daarna gaan ze al snel aan het graven en werken het zand achteruit naar boven. Zeker als dit vochtig zand is, ontstaat daardoor een hoopje zand dat sterk aan

Andrena vaga ♀ beladen met wilgenstuifmeel

een klein molshoopje doet denken. Dit graven gebeurt vaak 's nachts. Ze maken verticale gangen die aan het eind vertakt zijn tot ronde kamertjes waarin steeds een stuifmeelbolletje vermengd met wat nectar wordt neergezet, waarna er een ei op wordt gelegd. De larve ontwikkelt zich na het inspinnen en verpoppen tot een volwassen dier, dat pas het jaar erop uit de grond komt. De broedcellen worden soms wel tot op een diepte van 60 cm uitgegraven.

Verspreiding

De grijze zandbij komt vooral voor in het oosten van ons land op open zandige terreinen waar bloeiende wilgen binnen een straal van een kilometer te vinden zijn. In Friesland is de aanwezigheid nog maar onlangs vastgesteld. In de duinen komt de soort verspreid en weinig voor.

46

Soms tref je plekken aan waar honderden nesten met de kenmerkende zandhoopjes bij elkaar liggen. In zo'n geval kun je spreken van een kolonie, hoewel er geen sociale samenleving aan ten grondslag ligt. Dat is dus meer vergelijkbaar met een broedkolonie van meeuwen. De vrouwtjes markeren met een geurspoor het zand dat ze gebruiken om de nestgang af te sluiten als ze op foerageertocht gaan. Op die manier kunnen ze hun nestgang goed terugvinden.

Parasieten

Andrena vaga kent een onafscheidelijke parasiet, namelijk de roodharige wespbij *Nomada lathburiana*. Deze op een wesp gelijkende bij legt een eitje in het nest van de grijze zandbij. Dat ei, dat kleiner is, komt eerder uit en de larve zuigt het ei van de eigenlijke bewoonster leeg en eet de voedselvoorraad op. Deze wespbijen verblijven vaak vrijwel de hele dag bij de nestplaats van *Andrena vaga*. Waarschijnlijk kunnen ze ook de nesttoegang ruiken aan het geurspoor dat de bewoonster er achterlaat.

Een andere koekoeksbij, de bloedbij *Sphecodes gibbus* wordt er ook van verdacht te parasiteren op *Andrena vaga*.

Ook enkele soorten parasietvliegen weten hun eitjes in de nesten te smokkelen. Daartoe behoren wolzwevers. Dit zijn vliegen die een sterk behaard lijf hebben en een zeer lange tong en die al zwevend voor de nestgangen er eitjes in werpen. Het merkwaardige is, dat deze vliegen aan hun achterlijf een haarborstel hebben, waarin ze zand verzamelen, zodat het eitje met zand bepoederd wordt als het het lichaam van de vlieg verlaat. Mogelijk helpt dit om het ei te verzwaren om beter te kunnen mikken. De zeer kleine larve die er uit komt weet een weg naar de nestkamer te vinden en eet uiteindelijk de volgroeide bijenlarve op.

bijen

ANTWOORD UIT DE PRAKTIJK

M.J. van Iersel

Deze rubriek is bedoeld om ervaringen uit te wisselen. Een volgende keer gaat het over darrenbroed als mijtenval. Daar moeten veel imkers mee geëxperimenteerd hebben. Graag lezen wij over uw resultaten.

Het is inmiddels wel februari, maar we hebben nog twee antwoorden uit de maand december die ik u niet wil onthouden. De twee artikeltjes laten zien dat we attent moeten blijven op de aantallen mijten die er in onze volken aanwezig zijn.

De vraag voor de maand december was:

Hebt u varroamijten geteld en welke conclusie hebt u daaruit getrokken?

Varroamijten bestrijden en tellen (1)

Ik tel al jarenlang de gevallen varroamijten in mijn volken. Ik ben al ruim 60 jaar met bijen bezig. Ik

imkerde op bescheiden schaal en hield gemiddeld 8 hoofdvolken en daarnaast 8 reserve volken en enkele korfvolken. Momenteel beperk ik om gezondheidsredenen het aantal bijenvolken. Toen ik in ± 1984 na de zogenaamde tabaksrook-proef met enige bruine beestjes naar onze voorzitter toog, zei zijn vrouw meteen: 'Ja, dat zijn ze'. Ik heb toen echt wel even moeten slikken en ben daar vast de enige niet mee geweest. Tabaksrook, Folbex, Perizine, Amitraz, Apistan, alle middelen weerstond de mijt, maar ook de bijen overleefden al die stinkende aanslagen. De mijten waren na de eerste behandeling met Perizine niet te tellen, ze vielen bij duizenden. Allengs werd dat minder en ben ik begonnen met het tellen van de gevallen mijten, nu zeker al zo'n 16 jaar. Sinds 1992 gebruik ik Apistanstrips. In 1997 ben ik etherische oliën (pachouly- en wintergroenolie) gaan gebruiken. Augustus 1998 bracht mijn vrouw van een reis naar Duitsland een fles Dr. Weindrich's 101 Kräuteröl mee. Sindsdien gebruik ik dit middel bij het inwinteren naast Apistan. Rond half augustus begin ik met voeren, de

Apistanstrips zijn er al in. Eénmaal per week krijgt elk volk 3 kilogram suiker, droog in de voerbak met ± 10 druppels van de genoemde olie erbij en nog 1 à 2 druppels thijmolie per kilogram suiker. Koud water erbij, roeren, nog enkele dagen water toevoegen en klaar. Dit gaat zo 5 à 6 weken lang. De genoemde olie is per 100 cc à €12,- bij Kruidvat of Rozemarijn te koop. Verder doe ik geen varroabestrijding. De laatste 5 jaar slinger ik gemiddeld 16 kilo honing per volk. Van vijf volken heb ik dit jaar de mijten geteld. De aantallen gevallen mijten ziet u in de tabel.

Aantal gevallen mijten in augustus - oktober

	volk 1	volk 2	volk 3	volk 4	volk 5
week 1	600	605	315	374	64
week 2	740	322	325	217	40
week 3	53	11	11	44	12
week 4	176	11	6	6	10
week 5	40	15	6	6	19
week 6	26	0	3	0	18
week 7	15	2	2	1	11
week 8	40	1	3	3	7
week 9	11	3	3	1	5
week 10	5	1	5	2	3
week 11	7	0	0	0	2
totaal	1713	971	679	654	191
gemiddeld	156	88	62	59	17

L. Megens, Berghem

Varroamijten bestrijden en tellen (2)

Dit seizoen heb ik de cursus bijhouden voor beginners gevolgd. In de zomer heb ik van een imker een veger gekregen die zich goed heeft ontwikkeld. Bij aanvang van het inwinteren stond hij op één broedkamer en één honingkamer, alles goed bezet met bijen. Verder heb ik nog een zwerm geschept, op kunststraat gezet en gevoerd. Die bereikte een sterkte van acht uitgebouwde ramen.

Op 28 augustus ben ik begonnen met de varroabestrijding. De kast met de veger kreeg 1,5 strook Thymovar en de zwerm één strook. Onder op de schuiflade heb ik een vel papier gelegd om de mijten goed te kunnen tellen en op 18 september ben ik hiermee begonnen. In de vereniging hebben meer imkers met Thymovar gewerkt en het resultaat viel over het algemeen tegen. Er vielen weinig mijten. Bij mijn volken zag ik wel een verschil tussen beide kasten. Het aantal gevallen

mijten onder de zwerm was een veelvoud van die bij de veger. Aan het einde van het seizoen verzamelen zich blijkbaar alle mijten in het laatste broed met als gevolg dat de larfjes het niet overleven en uit de kast worden verwijderd. Dit gebeurde trouwens alleen bij de zwerm. Thymovar heb ik maar één keer opgelegd, dit in afwijking van de gebruiksaanwijzing omdat het resultaat niet bevredigend was.

Om te zien hoeveel mijten er toch nog in de volken aanwezig waren, is een controleproef uitgevoerd. Onder veger lagen na een paar dagen 185 mijten en het tellen van de mijten bij de zwerm was onbegonnen werk. Nu tel ik nog dagelijks mijten. Onder de veger ligt bijna niets meer en onder de zwerm tel ik soms nog bijna tien mijten per dag.

Conclusie:

- Haal geen vreemde zwerm binnen, je weet niet wat je binnen haalt.
- Uit de grote aantallen mijten die vielen na de controleproef blijkt wel dat het vermoeden juist was. Thymovar is geen afdoende middel om de mijten te bestrijden.
- Voor de kast liggen dode poppen en dode nog jonge bijen. Dit duidt op veel mijten en een geringere overlevingskans van het volk.

De tabel geeft weer welke aantallen mijten er gevallen zijn.

Gemiddelde mijtenval per dag:

	thymovar	controle	na
controle			
dagen	in 22 dagen	1 dag	in 1
zwerm	17,3	1900 (?)	6,6
veger	3,1	190	0,4

G.J. Semmelkrot, Haaksbergen

De vraag voor de maand april

In de strijd tegen de varroamijt wordt darrenbroed gebruikt als mijtenval. Doet U dat ook? Past u de darrenraatmethode toe waarbij u van een broedstop gebruik maakt om mijten te vangen met darrenbroed? Of snijdt u regelmatig darrenbroed weg? Laat u de bijen daarbij vrij bouwen of geeft u ze darrenkunststraat?

U kunt uw antwoord tot 3 maart insturen. Dat kan per brief, diskette of per E-mail: Redactie BIJEN, Postbus 90, 6720 AB Bennekom, redactie@vbn.nl of m.j.van.iersel@wxs.nl

Honing

De baan van de zon komt steeds hoger en voordat we het weten zijn we weer druk met de bijen. Daarom eerst nog even terug naar het afgelopen jaar en een praatje over onze honing, de trots van elke imker. In een aantal verenigingsbladen las ik dat degenen die met hun volken naar het koolzaad waren geweest goed geboerd hebben. De zomerdracht was minder door felle slagregens, maar vooral in het noorden van ons land kwam de slinger er nog aan te pas. De heide vormt zoals altijd het (riskante) toetje. Het riskante konden we er vorig jaar wel aflaten, zoemende imkers spraken over volle honingkamers. Vanwege het gewicht van een bak met volle raten honing ben ik nog steeds blij met lage honingkamers te werken. En dan de honing zelf. Puur natuur, klasse. Vergelijk het maar eens met een product uit de winkel. Alleen al het aroma! En dan te weten dat daarvan zoveel verloren gaat. Dat begint al bij het indampen van de nectar. Wie heeft er in de avond nooit lopen zwijmelen bij zijn volken als na een geweldige 'haaldag' nectar wordt ingedampt? Jawel, maar het is wel verlies van aroma. Hoe heerlijk ruikt het verder in de slinger. Maar het betekent opnieuw verlies van aroma, om maar niet te spreken over het roeren en afromen van de honing en/of het verhitten van een gekristalliseerd product.

Op weg naar het licht

'Om al die redenen gaat mijn honing zo snel mogelijk in de pot, gebruik ik slechts een grove zeef om de grootste wasdeeltjes tegen te houden en houd ik me niet bezig met enten of andere manipulaties. Deze summiere behandeling heb ik me pas de laatste jaren eigen gemaakt. Ook ik behoorde aanvankelijk tot de enthousiaste gebruikers van grove zeef + fijne zeef + kaasdoek teneinde een zo zuiver mogelijk product te krijgen. Ook liet ik de honing narijpen en roomde het oppervlak nog eens zorgvuldig af. In de pot blonk deze honing je schoon tegemoet. Er zat ook werkelijk niets meer in! Na het lezen over ervaringen van personen, waarvan sommigen na het eten van honing in de raat minder last van hooikoorts ondervonden vroeg ik me af of ik wel op de goede weg was. Worden door het gebruik van genoemde hulpmiddelen om de honing te zuiveren niet juist alle waardevolle bestanddelen uit de honing verwijderd, zoals stuifmeelpartikeltjes? Was stamphoning niet het wondermiddel van de korfimker om zijn volken in het vroege voorjaar op te peppen? Verdient het geen aanbeveling om de eisen

waaraan honing moet voldoen voor tentoonstellingen en keuringen aan te passen? Dus geen gezuiverd natuurproduct, maar een product boordevol natuurzuivere bestanddelen?'

Dit schreef ik in het blad Bijenteelt van december 1980.

Pollenanalyse honing

De reden waarom ik er bijna 25 jaar later op terugkom is de volgende. Arjen Neve is een trouw bezoeker van Terschelling en steevast neemt (krijgt) hij wat honing mee om thuis een pollenanalyse uit te voeren (nogmaals bedankt Arjen voor al het werk). Opvallend daarbij was steeds het lage percentage pollen van de Lamsoor, het hoge percentage van het zandblauwtje (wie zag er ooit een bij op) en het vrijwel ontbreken van pollen van de witte klaver. Toch werden zowel het lamsoor als de witte klaver zeer druk bevlogen. Toen Arjen afgelopen zomer een imker van Terschelling bezig zag in zijn slinger waarbij een fijne zeef werd gebruikt ging er bij hem een lampje branden. Naast een hoeveelheid gezeefde honing nam hij ook een monstertje honing mee rechtstreeks uit de slinger. Wat blijkt? Hoe fijner de zeef hoe meer pollen worden uitgezeefd, uiteraard eerst de grote exemplaren. Het resultaat is dat de imker een totaal verkeerd beeld krijgt van de soortenrijkdom en hoeveelheid pollen in de oorspronkelijke honing. Het is met recht een verarmd en uitgezeefd beeld. Toen Arjen mij het resultaat van zijn onderzoek doorbelde was ik laaiend enthousiast. Dom, dom, dom dat we daar nooit eerder aan hadden gedacht. Toen ik de telefoon had neergelegd en er nog eens over nadacht ging er bij mij iets schemeren en herinnerde ik me het artikel uit 1980. Achteraf ben ik er nog steeds verbaasd over dat hetgeen ik toen schreef volkomen in mijn vergeetboek is terecht gekomen, hoewel het natuurlijk leuk is dat de gedachten van toen nu worden bevestigd. Nu het resultaat van de pollenanalyse honing van de Tweede Duintjes. De bijen stonden temidden van het Lamsoor met heide op een afstand van drie kilometer. De resultaten staan in de tabel en spreken voor zich: het zeven van de honing beïnvloedt de verhouding van de pollensoorten

	Gezeefd met de fijne zeef	Rechtstreeks uit de slinger
Lamsoor	2%	16%
Zandblauwtje	38%	14%
Composiet	2%	13%
Heide	4%	7%
Zoutmelde?	1%	7%
Onbekend	53%	43%

Praktijkervaringen heidedracht

Mijn bijen staan aan de voet van de duinen, met in de duinvalleitjes verspreid dophei en kraaiheide (geeft in het vroege voorjaar stuifmeel) en flink wat struikheide. Helaas te weinig om na het oogsten van een zuivere heidehoning te kunnen spreken. Te vaak zijn er kristallen aanwezig vanuit een andere bron. In de loop van de heidedracht leg ik een moerrooster in houten lijst tussen de broedbak en de honingkamer. Waarom een moerrooster gevat in houten lijst? Is dat niet een aanslag op de bijenruimte? Ja, maar toen ik ze jaren geleden aanschafte had ik het idee (niet onderbouwd zoals we dat tegenwoordig noemen) dat de extra ruimte door de houten lijst de zwermneiging iets zou verminderen ten opzichte van moerroosters zonder lijst. Maar achteraf geeft het gebruik van deze moerroosters bij een zware dracht een enorme soesa. Wat is het geval? Na het verwijderen van de honingkamer blijkt de ruimte aan beide zijden van het moerrooster te zijn volgebouwd met braamraat en gevuld met honing. Dit betekent ten eerste dat de honing moet worden afgenomen als er nog dracht is (altijd een aandrader). De druipende honing vormt anders een bron, zeg maar gerust een vulkaan, van dol gedraaide op honing beluste bijen. De brokken raathoning worden los gesneden en zo snel mogelijk in een af te sluiten emmer verzameld. Daarna worden de moerroosters direct in een vuilnisemmerzak opgeborgen. Een emmertje met brokken raat heeft Arjen meegekregen met als resultaat een verrassende analyse: heide 33%, grote kattenstaart 38% en let op: witte klaver 20%, onbekend 9%. Dat de grote kattenstaart een zo belangrijk deel vormt in de hoeveelheid pollen was ook voor Arjen een verrassing en plotseling was daar dan toch de witte klaver.

Het weer in februari

Voor het midden van het land geldt voor de periode 1971-2000 als normaal 79 uren zon, 48 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 6,1°C. Hoe het weer zich de afgelopen vijf jaren gedroeg leest u in onderstaande tabel af.

Februari maanden					
Jaar	Zon	Uren	Neerslag (mm)	Max.temp	°C
1998	zeer zonnig	(108)	zeer droog (17)	zeer zacht	(9,8)
1999	zonnig	(99)	vrij nat (64)	normaal	
2000	normaal		zeer nat (92)	zeer zacht	(8,9)
2001	normaal		nat (78)	zacht	(7,8)
2002	zonnig	(100)	zeer nat (130)	extreem zacht	(10,2)

Het weer in 2002

Tijdens het actieve bijenseizoen van maart tot en met september is de gemiddelde temperatuur bijna elke maand hoger dan normaal geweest. Uiteraard waren er ook perioden met minder goed weer. Juni bracht weinig stabiel zomerweer en begin juli leek het wel herfst. Uitgezonderd de noordelijke helft van het land waren er in de zomermaanden veel plensregens. Als ruggesteun bij uw aantekeningen het volgende overzicht.

Seizoen/maand	Zon	Neerslag	Max.temperatuur
2001/2002 winter	++	++	+
2002 maart	++	N	++
2002 april	+	N	+
2002 mei	N	N	+
2002 juni	N	N	+
2002 juli	N	+	N
2002 augustus	-	+	+
2002 september	+	--	+
2002 oktober	N	N	-

Geraadpleegd

Zoet, K., Positieve en negatieve invloeden op honing.

Bijenteelt 82(12): 276 (1980)

Freije, G., Uit de Verenigingsstal, Imkervereniging Zuidlaren e.o. Nr.89: 7 oktober 2002;

Leneman, J., Koolzaadoogst, De Vliegplank, imkervereniging Varsseveld e.o. 21(01): 7 juni 2002;

Hillebrands L.J., Honingopbrengst. Imkervereniging Stadskanaal Nr 2(2002).

Nieuwe website

Sinds 21 december 2002 heeft de Limburgse Imkerbond vzw een website: www.LIBvzw.be. Neem een kijkje en laat ons uw mening horen. Alle suggesties tot verbetering zijn welkom zoals teksten, foto's, verhalen of andere info die onze imkers kan interesseren. Schrijf (gratis) in op onze werk- en discussiegroep 'Limkers', zie formulier op onze website, het adres van deze groep wordt u na inschrijving bevestigd.

Frans Daems, Voorzitter LIB vzw

Diepvriezen van honing

'Is het een goede methode om honing in de diepvries te bewaren?' was een vraag die onlangs bij de redactie van BIJEN binnenkwam. Het antwoord is: ja, er lijkt niets op tegen te zijn, maar wel is het oppassen dat bij het ontdooien niets mis gaat!

Wat zijn de voordelen? Er zijn drie zaken die bij diepvriestemperatuur (-18°C) van belang zijn.

1. De houdbaarheid van honing wordt door diepvriezen sterk verlengd. Bij kamertemperatuur (20°C) is de houdbaarheid ongeveer twee jaar. Dat komt doordat bij die temperatuur het gehalte aan Hydroxy Methyl Furfural (HMF) langzaam oploopt, en wel met 1-2 mg/kg per maand. Na twee jaar is dan de wettelijke grens van 40 mg/kg bereikt. Er zijn geen experimenten gedaan over de toename van het HMF-gehalte in de diepvries, de reden zal direct duidelijk worden. Wel heeft White in de VS destijds veel experimenten uitgevoerd over de vorming van HMF bij temperaturen tussen 20 en 80°C. Als we zijn grafiek extrapoleren naar -20°C dan volgt daaruit dat het zo'n 250 jaar zou duren eer honing in de diepvries een HMF-gehalte van 40 mg/kg heeft bereikt!

2. Verder wordt de houdbaarheid van honing begrensd door de kans op gisting, wat weer afhangt van het vochtgehalte. Zoals bekend, is voor honing met een vochtgehalte van 20% zes maanden een veilige houdbaarheidstermijn. Daarna is er kans op gisting. Bij diepvriezen kan geen gisting plaatsvinden.

3. Tenslotte heeft diepvriezen enige invloed op het versuikeren van honing. Versuikeren wordt veroorzaakt doordat glucose uitkristalliseert, overigens een heel natuurlijk proces. Hoewel er geen wettelijke eisen zijn omtrent het al of niet gekristalliseerd zijn van honing, heeft de consument wel zo zijn voorkeuren: keiharde honing bijvoorbeeld is niet populair. De snelheid van kristallisatie en de grootte van de kristallen zijn sterk afhankelijk van de bewaartemperatuur van vloeibare honing. Bij de lage temperatuur van diepvriezen vindt meestal geen kristallisatie van vloeibare honing plaats of – zo is de ervaring van anderen – er vindt wel kristallisatie plaats maar de kristallen zijn heel klein, zodat cremehoning ontstaat.

Voor zover bekend zijn er geen nadelige gevolgen van het diepvriezen. Wel is het een niet gebruikelijke en vrij dure bewaarmethode. Let er bovendien goed op dat het niet mis gaat bij het ontdooien. Laat de diepvrieshoning gewoon in de huiskamer op temperatuur komen. Gebruik daarvoor nooit de magnetron. Want al die enzymen, die jaren lang in de diepvries

zorgvuldig bewaard zijn, gaan anders binnen enkele minuten verloren.

Jaap Kerkvliet, Commissie Honing

Reactie op 'Dood met stip'

Het verschijnsel van 'dode' koninginnen, die later weer bijkomen, heb ik ook enkele maken meegemaakt. Het komt voor in een periode dat er veel van de koninginnen gevraagd wordt (voorjaar). In mijn geval had het niets met lijmoplosmiddelen te maken. In een van de oudere jaargangen van het 'Groentje' is er meen ik over geschreven en betiteld als een 'shock'-toestand.

J.A. Ebbers, Haren Gr.

Bijensteektherapie MS

Half oktober werd ik gebeld door vriend en imker Theo Visser uit Akersloot. Theo is al ruim 20 jaar MS-patiënt. Alleen merk je daar bij hem niets van. Theo is, direct nadat de diagnose gesteld was, begonnen met propolis te eten. En omdat hij zijn gevoel kwijtraakte boven zijn middel dacht hij aan bijensteken! Hij ging naar zijn bijenvolken, maakte een kast open, maakte wat ruimte en ging met twee armen in de ruimte 'wapperen', Theo voelde niet, maar telde wel zo'n 30 à 40 bijensteken op zijn armen. Dat was toch wel heel wat en de armen zwollen op. Dit 'grapje' heeft Theo meerdere keren herhaald en het gevoel kwam terug. De armen gaan al lang niet meer in de kast, maar na het behandelen van een volk even wat steken in ontvangst nemen gebeurt nog steeds. Theo voelt zich momenteel goed, doet van alles met veel plezier.

Dit even vooraf. Theo had een uitnodiging gekregen van de MS-stichting voor een lezing over bijensteken en Multiple Sclerose. Hij vroeg of ik met hem mee wilde. Op 24 oktober om 13.00 uur zaten we dan in een zaal van een groot hotel langs de weg bij Breukelen. Zeker zo'n 120 aanwezigen, al dan niet in een rolstoel. De lezing werd gehouden door Dr. T. Wesselius, radioloog in het Geminiziekenhuis in Den Helder. Wesselius, zelf imker sinds 1984, is zes jaar geleden bij zijn vrouw begonnen met bijensteektherapie, nadat bij haar MS werd geconstateerd. Dit duurde drie jaar met een geweldig resultaat.

Het is de bedoeling dat er voorjaar 2003 een groot onderzoek naar bijensteektherapie start. Dat gebeurt in samenwerking met professor De Keijzer, neuroloog in Groningen. Het aantal patiënten dat voor dit onderzoek nodig is, is nog niet helemaal bekend, maar dat zullen er enkele tientallen zijn. Toen

Wesselius vroeg, om een indruk te krijgen, wie van de aanwezigen aan het onderzoek mee zouden willen doen, ging een zee van armen omhoog. Daar zit je dan, als redelijk gezonde imker. Je weet hoe panisch er wordt gedaan (zelfs bij heel wat imkers) over bijensteken. Hier zie je mensen met een vreselijke rotziekte, die drie keer per week twintig steken willen hebben, als er maar (wat) verbetering komt!

Er werden na de lezing heel wat vragen gesteld. Wat kan ik als ik 'uitgeloot' word voor het onderzoek? Ik wil ook steken. Hoe kom ik aan bijen?

Na afloop werd er nog wat nagepraat. Bijvoorbeeld met een vader met patiëntdochter. Pa vertelde dat het zeer veel moeite kostte om zijn dochter mee te krijgen. Dochter is nu nog redelijk mobiel, maar ze zag geweldig op tegen de confrontatie met mensen in een verder stadium.

Tot slot hoop ik dat we geregeld op de hoogte gehouden worden van het verloop van het onderzoek. En wie weet, wat wij als imker kunnen betekenen voor een MS-patiënt in de buurt.

Baldi Dekker, Oostwoud

Naschrift van de redactie

Wanneer u als imker wordt benaderd door iemand die bijensteken wil toepassen, doet u er goed aan, de ander erop te wijzen dat er risico's aan deze therapie zitten. Het regelmatig ontvangen van twintig steken kan gevaarlijk zijn, niet alleen voor mensen die overgevoelig zijn voor bijengif, maar ook voor degenen waarbij lever en/of nieren niet goed functioneren.

Reactie op 'Allroundbijen'

In BIJEN 11(11): 314-317 (2002) schrijven de heren Van Eizenga en De Witt: 'De Buckfasttelers staan ook klaar om de eigenschappen van de Primorsky in te lijven en er hun voordeel mee te doen'. In het naschrift van hun verhandeling staat: 'Het was beslist niet onze bedoeling om de import van 'vreemde koninginnen' aan te moedigen. Dat moet je niet zelf doen, maar aan telers overlaten'. Ik wil naar aanleiding hiervan uiting geven aan mijn bezorgdheid over wat mijns inziens staat te gebeuren. Wij hadden in het verleden al de introductie van de carnica en daarna de Buckfastbij. Van de eerste kun je zeggen dat er in Nederland (Schiermonnikoog) nogal eenzijdig is geselecteerd op bepaalde eigenschappen. Zachtaardigheid en cubitaal-index stonden hoog genoteerd op de lijst van selectiecriteria. Tijdens de verspreiding van carnica is ongevraagd een kruising ontstaan met de bestaande populaties in Nederland. Eigenschappen en kenmerken

veranderden daardoor. Gelijktijdig veranderden ook de drachtomstandigheden voor de bijen in Nederland, evenals een deel van de gebruikte kastsystemen. Daardoor is moeilijk te zeggen wat nu eigenlijk het resultaat is geweest van de vermenging. Maar de gemiddelde imker in Nederland is ongevraagd voorzien van andere bijen. Daarna kregen we de introductie van Buckfastbijen. Zoals bekend zijn die het resultaat van een longitudinale selectie en kruisingen. Gezien het feit dat ons klimaat niet spectaculair afwijkt van dat in Engeland en gelet op de wetenschappelijke degelijkheid van Broeder Adam, kun je stellen dat daarmee niets mis is. Maar we kunnen wel vaststellen, dat Nederland weer ongevraagd een vermenging kreeg van het bestaande bestand. Kijken we naar de stand van zaken vandaag, dan kan vastgesteld worden dat we door de bank genomen een bijenpopulatie hebben die plezierig is in de omgang en redelijk goed presteert. Het pakte dus goed uit.

Bezint eer gij begint

Wat mij nu zorgen baart is dat de heren Van Eizenga en De Witt stellen dat Buckfasttelers (zichzelf) klaar staan om de eigenschappen van de Primorsky in te lijven en dat wij dat vooral niet zelf moeten doen, maar aan de telers moeten overlaten. Ik heb daarbij nogal wat bedenkingen. Ten eerste kennen wij de Primorskybij niet echt goed. Bovendien blijkt uit de verschillende artikelen die ik op Internet vond (o.a. onderzoeksresultaten van Instituut Hohenheim en Amerikaanse tests), dat de resistentie tegen de varroamijt nogal tegenvalt. Daarnaast lees ik dat haaldrift, zachtaardigheid en zwermneiging in de regel niet voldoen aan de normen die imkers tegenwoordig hanteren. Ook blijkt dat de periode waarin de volken pieken een andere is, dan die de gemiddelde Nederlandse imker voor wenselijk houdt. De wens om Primorsky in te kruisen wordt alleen maar ingegeven door het idee dat we hiermee het varroaprobleem gaan oplossen. De heren Van Eizenga en De Witt schrijven: 'Broeder Adam ging zelfs op reis om de bijen in hun natuurlijke habitat te bestuderen om daarmee in te kunnen schatten of ze de moeite van een experiment waard waren. Dat is pas degelijk!'. Maar zelf gaan de heren niet uitgebreid op reis en willen ze ons trakteren op in te lijven eigenschappen waarvan we sterk mogen betwijfelen of er sprake van een verbetering is, want de voorlopige testresultaten van Primorsky stemmen niet echt hoopvol. En hun darren bevruchten koninginnen in de wijde omtrek, want er wordt niet getest op een eiland. We krijgen dus weer eigenschappen ingekruist waar niet om

gevraagd is. Gezien de nog niet overtuigende resultaten van de diverse onderzoekers waaruit blijkt dat in ieder geval andere eigenschappen dan varroaresistentie niet om over naar huis te schrijven zijn, zou ik de suggestie willen doen: bezint eer gij begint en wacht eerst verder onderzoek af van echte wetenschappers van de diverse bijeninstituten, alvorens ons bloot te stellen aan de risico's van experimenten waarop niemand zit te wachten. Het kan nu ook eens een keer wel verkeerd uitpakken.

Allan Reeder, Roden

Over bestuiving gesproken

In BIJEN 11(12): 333-334 (2002) verscheen een interview met L. Hensels en G. Hollander over bestuiving. Daarin wordt gesuggereerd dat het droevig is gesteld met de bestuiving. De overheid laat het afweten, de tuinder weet veel maar niet van bestuiving en de imker is niet verder gekomen dan de beginnerscursus. Een en al kommer en kwel. Dat behoeft wel enige nuancering, lijkt me.

Enige citaten:

'Je moet wel beseffen dat, als het over die tijd gaat, bijna iedere boer/tuinder bijen hield.'

Dr. Ir. A. Minderhoud zegt in 1940 in mededeeling no. 16 van het ministerie van economische zaken op bladzijde 11: 'Onze fruitstreken zijn van nature geen middelpunten der bijenhouderij', 'onze fruitgebieden zijn momenteel voor een groot gedeelte afhankelijk van de bijenvolken uit andere streken, waar deze cultuur van oudsher door de kleine zandboeren, als nevenbedrijf, werd uitgeoefend'. '...en zelfs zijn er al verschillende fruittelers, die ervoor willen betalen, als een imker zijn volken in hun boomgaard brengt; bedragen van f2,50 per bijenvolk zijn zelfs geen uitzondering meer.' Mededeeling no. 16 was ervoor bedoeld om de fruittelers tot bijenhouden te bewegen. Wij weten nu dat dát niet gelukt is.

'Het is triest te moeten constateren dat op het gebied van de bestuiving de verantwoordelijkheid van de overheid met al haar middelen voor een belangrijk deel terechtgekomen is op de steeds smallere schouders van de Nederlandse imkerij.'

Dit lijkt me een ernstige misvatting. De overheid is niet verantwoordelijk voor bestuiving en de smalle schouders van de imker al helemaal niet. Ik heb nog nooit een fruitteler horen klagen over een overheid die zich niet verantwoordelijk voelt voor bestuiving. Dat hoor je wel van imkers, voor wie het bestuivings-

resultaat niet van belang is. Het wordt tijd voor een zelfbewuste imkerij die haar eigen broek ophoudt en niet de overheid voor haar bestuivingskarretje spant.

De smalle schouders van de bijenhouderij?

Ook dat lijkt me een misvatting. Er is in de bijenhouderij een tweedeling gaande. Er zijn professionele en semiprofessionele imkers die inkomsten verwerven uit met name de bestuiving van gewassen onder glas. Hun schouders zijn niet zo smal. Naar mijn schatting gaat het hier over misschien wel 6000 volken, 15% van de volken in Nederland. Als die ook eens 15% van de kosten van AVB bestrijding voor hun rekening zouden nemen! Wat in de professionele sfeer gebeurt onttrekt zich voor een belangrijk deel aan het zicht van de georganiseerde bijenhouderij. Die beroepsgroep neemt vrijwel geen deel aan het werk van de 'bonden'. Enerzijds omdat ze er niet bij betrokken wordt (imkeren is een hobby), anderzijds omdat ze zelf vrijwel geen initiatieven in deze richting ontplooit. De hobby-imker met twee volkjes in de tuin betaalt evenveel aan de bestrijding van Amerikaans vuilbroed en aan PPO-Bijen als een bedrijfsmatige imker met 500 volken. Wie heeft hier de grootste belangen? Bedrijfsmatige imkers zitten er niet mee dat de overheid terugtreedt, ook al vinden ze elke euro die ze met hun bijen extra kunnen verdienen mooi meegenomen.

Wie is verantwoordelijk voor bestuiving (1)?

De imker zeker niet. Noch voor bestuiving in de vrije natuur, noch voor bestuiving in bedrijfsmatige zin. De imker is verantwoordelijk voor de kwaliteit van de bijenvolken, dat is zijn vak. De bestuiving verloopt daarna vanzelf. Als er problemen zijn met bijenvolken op het fruit gaat het vaak over een slechte kwaliteit volken, dus over gebrek aan vakmanschap van de imker. Hij ziet niet dat zijn volken ziek zijn, hij heeft niet gecontroleerd of zijn volken sterk genoeg zijn voor een goede bestuiving of hij heeft niet gezien dat er geen leggende moer in een volk aanwezig was.

Wie is verantwoordelijk voor bestuiving (2)?

De teler die de volken huurt. Het is het vak van de tuinder om zijn planten in een uitstekende conditie te brengen en te zorgen voor optimale omstandigheden tijdens de bloei. De bestuiving gaat daarna vanzelf, dat doen de bijen. De fruitteler die niet weet welke factoren zorgen voor een optimale bestuiving, kan maar beter andijvie gaan kweken. Bij planten die onder ongunstige omstandigheden bloeien kunnen ook de beste bijen geen bestuiving tot stand brengen.

De imker en de tuinder

Ieder heeft zijn eigen verantwoordelijkheid. Het is vreemd te denken dat de imker verantwoordelijk zou zijn voor bestuiving en dat hij de teler daarover zou moeten adviseren. 'De hedendaagse tuinder is gespecialiseerd: hij weet steeds meer over steeds minder'. Als het advies van de imker wordt opgevolgd en de bestuiving mislukt, wie is dan aansprakelijk voor de schade die vele duizenden euro's kan bedragen? Als je ziet met hoeveel deskundigheid moderne fruitbedrijven worden gerund, is het tamelijk aanmatigend te denken dat de teler het advies van de imker nodig zou hebben. Bestuivingadviezen kunnen we bovendien maar beter aan de voorlichting overlaten. Laten we er ons voor behoeden verantwoordelijkheden te vermengen: de imker zorgt voor zijn bijen, de teler zorgt voor zijn planten. Hoe meer teler en fruitkweker van elkaars vak begrijpen, hoe groter voor beiden de kans op succes. Vanuit dat oogpunt is meer kennis van de imker over bestuiving zinvol, maar niet omdat bestuiving daarvan afhankelijk zou zijn.

Een tekort aan bijenvolken?

Daar was Minderhoud in zijn tijd al bang voor. Hij vreesde dat de ontginning van de heide en het verdwijnen van de boekweitvelden, ertoe zou leiden dat de arme zandboeren zouden stoppen met het houden van bijen. De arme zandboeren en hun bijen zijn inderdaad verdwenen en hobbyisme is ervoor in de plaats gekomen. Het zou er slecht uitzien voor de fruitteelt als die afhankelijk zou zijn van die hobby-imker. De fruitteelt is dat dan ook niet. Zie wat er gebeurt bij bedrijven die echt afhankelijk zijn van bestuivende insecten.

Zaadbedrijven hebben allang begrepen dat je als bedrijf het risico niet kunt nemen afhankelijk te moeten zijn van hobby-imkers. Zij hebben zelf imkers in dienst of maken goede afspraken met semi-professionele imkers. Kleinfruitkwekers met kassen gaan meestal in zee met semi-professionele imkers die garanderen dat de benodigde bijenvolken er zijn. Economische motieven zijn hier van twee kanten de drijfveer om te zorgen dat alles goed verloopt. Er wordt voor de bijenvolken dan ook goed betaald.

De situatie ligt anders bij bestuiving in het open veld, met name bij appelboeren. Veel van deze telers zijn wel afhankelijk van hobbyisten. De relatie tussen hobbyist en fruitteler is vaak niet zo hecht dat ze zich voor elkaar verantwoordelijk voelen. De appelboer waarschuwt de imker niet dat hij komend jaar minder volken nodig zal hebben, de imker informeert de kweker niet dat hij met zijn hobby is gestopt. Vaak

heeft één imker contact met zo'n fruitkweker en zoekt in het voorjaar bij vrienden en kennissen het benodigde aantal volken bij elkaar. De kwaliteit van die volken laat door allerlei oorzaken wel eens te wensen over. De reden dat deze vorm van bestuiving in het open veld zoveel problemen kent is een economische. De huurprijs voor bijenvolken is zo laag dat het voor een professionele imker niet lonend is voor dat bedrag bijen te houden. Voor de hobbyist is het een leuke bijverdienste. De vergoeding is zo laag omdat veel fruitkwekers er helemaal niet van overtuigd zijn dat bijen noodzakelijk zijn voor een goed eindproduct.

Conclusie

Waar het agrarische bedrijfsleven echt afhankelijk is van bestuiving, gaat de bestuiving goed. Er wordt goed betaald en er is voldoende deskundigheid. (Semi-)professionele imkers met de nodige deskundigheid leveren de bijenvolken. Bedrijfsongevallen zullen zich altijd voordoen: ondeskundige tuinders die met ondeskundige imkers in zee gaan. Dit zijn echter onbetekenende incidenten.

Voor de hobbyimker is een reis naar het fruit een leuk avontuur. Hoe beter hij zijn vak als imker verstaat, hoe meer voordeel de tuinder van zijn bijen zal hebben.

M.J. van Iersel, Udenhout

Hommelproject 2003

Wie vindt het nou niet leuk om naar een hommelmelk kijken die zich in een bloem van het vingerhoedskruid wurmt? De hommels komen langzaamaan weer uit hun winterrustplaats, en dit jaar kunt u daarmee ook nog goed werk doen. Want de Vereniging voor veldbiologie KNNV start in de lente van 2003 met het Hommelproject. Iedereen kan meehelpen met het waarnemen van de hommels in de Nederlandse natuur.

Er zijn bijna dertig soorten hommels in ons land. De zes bekendste, zoals de Tuinhommel, de Boomhommel en de Weidehommel, staan op de speciale zoekkaarten die bij het Hommelproject horen. De KNNV wil graag weten op welke planten u ze zag en op welke datum. Een mooie klus voor bij een beschuit met aardbeien, op een lenteochtend op het terras...

De zoekkaarten met waarnemingsformulier kunt u bestellen door een postzegel van 39 cent op te sturen naar de KNNV, Oudegracht 237, 3511 NK Utrecht.

Rechts houden in het verkeer

Veel imkers hebben het gezien bij Bee-at-home op de Floriade. De bijen uit de Dick Vunderink-vitrine konden door een grote doorzichtige plastic buishun woning verlaten en erin terugkeren. Bij vertrek en thuiskomst liepen de meeste bijen over het oppervlak van de buis. Lopen ging blijkbaar beter dan vliegen. De bijen die in de buis vlogen vertoonden een heel wanordelijke vlucht, terwijl de buis voldoende ruimte bood om te vliegen. Het wonderlijke was dat de wandelende bijen zich aan verkeersregels hielden: ze hielden rechts zoals het verkeer op een snelweg.

Van een imker hoorde ik dat hij iets dergelijks ook wel eens gezien had bij een ander bijenvolk in een soortgelijke situatie. Bijen beschikken over allerlei regelsystemen om met een minimale inspanning het maximale resultaat te bereiken. Blijkbaar regelen ze ook hun verkeer. Ik ben benieuwd of Hayo hier een goede aanvulling bij heeft.

Mari van Iersel, Udenhout

54

Heeft u iets wonderlijks meegemaakt bij de bijen? Laat andere imkers ervan meegenieten! De redactie nodigt u uit om uw waarneming op te sturen per brief, schijfje of e-mail aan: schoots7@zonnet.nl of redactie@vbbn.nl.

Hayo Velthuis kan er een aanvullende of toe-lichtende reactie op geven.

Deze maand vertelt Mari van Iersel over het ordelijke loopgedrag van de bijen.

Reactie van Hayo Velthuis:

Zelforganisatie

Het wonderlijke van de waarneming van Mari is vooral gelegen in de voor de hand liggende conclusie die hij trok, nl. dat de bijen zich aan verkeersregels hielden. 'Blijkbaar regelen ze ook het verkeer', schrijft hij. Het wonderlijke hieraan is, dat wat zo voor de hand ligt, toch niet waar blijkt te zijn. Het verkeer in die doorzichtige plastic buis wordt niet geregeld: er zijn geen regels waaraan de bijen zich houden omdat ze dan een efficiënter verkeer weten te organiseren. Het ontstaat vanzelf. Ieder bijtje streeft alleen de eigen efficiency na.

Het vanzelf ontstaan van mooie patronen en structuren is in de biologie al een aantal decennia intensief

bestudeerd. Deels komt dat door bevruchting vanuit de wiskunde, een partner die een belangrijke bijdrage levert in de formulering van een principe. Het ontstaan van patronen in de bouw en het gedrag van dieren en planten wordt zelforganisatie genoemd, een wat verwarrend woord omdat er geen organisatie achter zit, het gaat 'vanzelf'.

Geursporen van mieren

Jean Luc Deneubourg, professor aan de Vrije Universiteit te Brussel, is een van de belangrijkste ontginners van dat gebied in onze streken. Een van de mooie voorbeelden uit zijn koker is de vergelijking van de patronen in geursporen van een groep mierensoorten. Die lijken als soort erg op elkaar maar hun looppaden zijn zo verschillend dat je ze daaraan kunt herkennen. De ene soort leeft van kleine dingetjes zoals graszaden, de andere soort van grote prooien, zoals rupsen en kevers, die in stukken moeten worden gebeten voor een vlot transport naar het nest. Bij beide soorten zet ieder individu tijdens het lopen telkens een geurdruppeltje af. Die geur lokt andere mieren aan, die op hun beurt geurdruppeltjes afzetten. Een geurspoor van twee mieren is sterker dan dat van één, trekt dus meer mieren aan, en zo ontstaan straten waarover veel mieren heen en weer lopen. Wanneer we nu de twee mierensoorten vergelijken, ziet dat stratenpatroon er heel verschillend uit: bij de ene soort is het veel meer vertakt en verandert het ook sneller dan bij de andere soort. Dat blijkt het gevolg te zijn van de snelheid waarmee die geurdruppeltjes verdampen. Gaat dat snel, dan dooft een onbelopen spoor veel sneller uit. Het looppatroon hangt dus af van de chemie van de geurstof.

En zie, het wondermooie is nu dat een mierensoort die graszaadjes verzamelt een snel vervagend geurspoor heeft, waardoor zijpaadjes snel zoekraken, maar ook de grotere paden sneller veranderen, terwijl soorten die grote voedselbronnen bezoeken (en waarbij het terugkeren naar de plek waar het voedsel werd gevonden van belang is) geurdruppeltjes afzetten met een veel langere levensduur. Er zijn daardoor minder vertakkingen en het patroon van de hoofdwandelwegen is veel duurzamer. De soortspecifieke patronen komen dus niet voort uit bijzondere communicatiesystemen, maar zijn het gevolg van kleine verschillen in het geurmerk. De karakteristieke padenpatronen van de verschillende soorten hangen

niet af van bijzondere organisatietalenten van die soorten, maar zijn het gevolg van kleine chemische verschillen in hun geurmerken.

Stroomlijnen

Bij de bijen van Mari probeert elk individu efficiënt te lopen, naar binnen dan wel naar buiten. Daarbij botsen ze misschien op een individu dat de andere kant uit wil, en als gevolg wijken ze uit naar opzij om elkaar te passeren. Door dat uitwijken is er een goede kans dat ze achter een ander individu terecht komen dat dezelfde kant uit gaat. En zo ontstaan er vanzelf gescheiden stromen, naar binnen en naar buiten. Wij doen precies hetzelfde.

Ga maar eens naar een druk winkelcentrum op een zaterdagmiddag. Zonder bordjes regelt het voetgangersverkeer zichzelf.

We kunnen dit ook zien op de vliegplank. Vertrekkende bijen lopen eerst naar buiten en vliegen dan op. Terugkerende bijen, zeker als ze zwaar beladen zijn, landen op de vliegplank. Bij sterke vlucht vermijden de vertrekkende bijen de binnenkomende bijen en daardoor vertrekken zij dan vaak vanaf de voorkant van de kast in plaats van de vliegplank. Het regelt zich vanzelf en er steekt geen bijzonder mechanisme achter. Wel heeft het tot gevolg dat het vliegverkeer efficiënter is. Maar de korte afstand waarover de bijenbotsingen met het tegenverkeer optreden, maakt dat we op de vliegplank zien hoe die stroomlijning van het in- en uitgaande verkeer tot stand komt.

Rangschikking van cellen

Een ander voorbeeld uit de bijenwereld is het ontstaan van de zeskantige cellen en de rangschikking van die cellen in de raat. In het verleden hebben velen zich geworpen op de vraag hoe bijen toch in staat zijn om zulke mooi regelmatige zeshoeken te maken, in zulke mooi horizontaal verlopende rijen.

Dat bijzondere vermogen hebben ze helemaal niet, het ontstaat eigenlijk vanzelf. Laat een zwerm maar eens 'wild' bouwen, zonder de aangereikte patronen van een kunststraat. Bovenaan de holte beginnen ze met de eerste cellen van een eerste raat. Die eerste beginsels zijn rond, niet zeskantig.

Dat kun je ook zien aan de onderrand van de stukjes raat die je uit een schepkorf kunt halen als de zwerm er wat langer in heeft gezeten. Net als een verzameling gelijke munten op een dienblad, rangschikken ronde celletjes zich heel regelmatig, ze vormen in drie richtingen mooie rijtjes, met onderlinge hoeken van 60 graden. Van de ronde munten naar zeskantige cellen is het nu nog een kleine stap. Om de ronde vorm te

behouden zouden er tussen de cellen pilaartjes was moeten worden gevormd, daar waar de cellen elkaar niet raken. Dat zou een hoop was kosten. In plaats daarvan wordt die tussenruimte weggedrukt en ontstaat de zeshoekige vorm. Behalve natuurlijk aan de onderrand van zo'n nieuw raatstukje! Daar zit geen buurcel, van waaruit de bolle buitenkant weer naar binnen wordt gedrukt. De rechte scheidingslijn ontstaat daar waar twee bollingen tegen elkaar drukken. En die horizontale rangschikking, die we in de kunststraat aantreffen? Nou, die wordt er natuurlijk in de fabriek in aangebracht. Bij het vrij bouwen van de eerste celletjes in de kieps, of in een raampje zonder kunststraat, blijkt dat er óf een horizontale, óf een verticale rij ontstaat. Ik heb wel van zulke beginstukjes verzameld en kwam tot de conclusie dat de twee vormen even vaak voorkwamen. Ook hier speelt louter toeval een rol. Wordt de uiteindelijke raat samengesteld van twee beginstukjes met verschillende oriëntatie van de celrijen, dan loopt er een onregelmatige verbindingsnaad over de raat. Het past niet, het kan nooit mooi passen, zoals ook de overgang van werkster- naar darrenraat nooit mooi kan passen. En dan ontstaan die dikke stukken was waar je bij het ontzegelen tegenaan stoot.

advertentie

**IMKERSHOP
'HET
BIJENHUIS'**

Een imker met verstand
wordt bij Het Bijenhuis vaste klant

Voor snelle bestelservice

tel 0317 422 733

fax 0317 424 180

e-mail bijenhuis@vbbn.nl

Grintweg 273

6704 AP Wageningen

online winkelen bij www.vbbn.nl

Bij gepraat (13)

E. Blankert, voorzitter

Het bestuurlijke bijenseizoen is reeds in volle hevigheid in het nieuwe jaar 2003 begonnen.

Op zaterdag 1 maart zal ik voor de tweede maal de algemene ledenvergadering mogen voorzitten. Met instemming van de vergadering zal ik mij voor een nieuwe bestuursperiode beschikbaar stellen. De in de vorige algemene ledenvergadering geformuleerde beleidspunten zijn allemaal in bewerking of uitvoering. Veel werk dient er nog verzet te worden en ingeslagen wegen moeten worden vervolgd. De vertegenwoordigers van de afdelingen zou ik dan ook nadrukkelijk willen verzoeken op de algemene ledenvergadering in Wehl aanwezig te zijn. De agenda en bijlagen zullen tijdig worden verstuurd. Het lukte me echter niet verdere mededelingen over de agenda in dit nummer op te nemen.

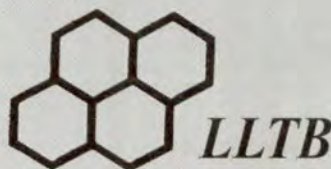
Ook in de stal ligt het werk weer volop op ons te wachten: ontsmetten en schoonmaken reservemateriaal en klaar maken van de ramen voor het kunststraal die bij de voorjaarsinspectie ingehangen kunnen worden. Bij voldoende temperatuur is het verloop van de reinigingsvluchten en het gedrag op de vliegplank te volgen. Wordt er voldoende stuifmeel gehaald? Wat is er te vinden op de bodemplank? Mede tengevolge van resistentie voor bestrijdingsmiddelen tegen de varroamijt hebben mij reeds diverse berichten bereikt over kleine of dode volken. Opnieuw wil ik uw aandacht vragen voor zorgvuldigheid bij uitwisseling van materialen en het registreren van de verplaatsingen van bijenvolken, het toepassen van de darrenraatmethode en tijdige varroamijtbestrijding.

- Op 30 december ontvingen wij bericht van Erik Tempel van de RVV dat alle honingmonsters die bij ABTB-leden zijn getrokken goed waren. Er zijn geen bijzondere sporen van antibiotica en bestrijdingsmiddelen gevonden.

- De Stichting Bedrijfsraad voor de bijenhouderij in Nederland die bestaat uit afgevaardigde bestuurders van ABTB, ANI, LLTB, VBBN en ZLTO en die haar secretariaat heeft te Spoorlaan 350, (postadres Postbus 91) 5000 MA Tilburg, 013-5836583 heeft nu ook een E-mailadres: bedrijfsraadbijen@hotmail.com

Het beheer van het secretariaat is in handen van dhr. C.J. Roelen en de E-mailpost kan door alle Bedrijfsraadleden worden gelezen; de ontvangen post wordt beheerd door de voorzitter dhr. J. Beekman.

In een volgende bijdrage zal ik nader ingaan op onze studiedag, ledenvergadering en onze reisplannen/gezamenlijk uitstapje naar o.a. het arboretum in Utrecht.

Jubilarissen Venray

J.H. Kamps, voorzitter

Op zaterdag 16 november 2002, tijdens de jaarlijkse Ambrosiusviering van de Imkervereniging Regio Venray, werd door hoofdbestuurder Louis van de Goor het zilveren bondsinsigne aan de leden P. Bergmans, Th. Kusters en A. van Goch uitgereikt. Zij ontvingen dit insigne vanwege hun 25-jarig lidmaatschap bij de Bond van Imkers van de LLTB. Gedurende deze 25 jaar hebben deze leden, ieder op zijn eigen manier, zich ingezet voor de vereniging en de bijenteelt. De vereniging bedankt hen daar hartelijk voor en hoopt dat zij nog vele jaren in goede gezondheid in haar midden zullen vertoeven en van hun bijen mogen genieten.

v.l.n.r. de heren Pierre Bergmans, Thei Kusters en André van Goch, allen met echtgenote.

ALV VBBN 29 Maart

De Algemene Ledenvergadering wordt gehouden op zaterdag 29 maart 2003 in het Congresgebouw van het Wageningen Internationaal Congres Centrum (WICC), Lawickse Allee 11 te Wageningen, aanvang 10.00 uur, einde 12.30 uur. Vanaf 09.30 uur ontvangst met koffie.

Agenda

1. Opening door de voorzitter, dhr. Jos Plaizier
2. Notulen ALV 23 maart 2002, * en BIJEN 11(10): 292-293 (2002)
3. Mededelingen en ingekomen stukken
4. Verkiezing hoofdbestuur
 .Als lid mw. Eva Schild-Schofaerts uit Bussum (zie 'even voorstellen' in BIJEN 11(11): 319 (2002))
5. Jaarverslag 2002 *
6. Financiële jaarstukken 2001/2002*
 (Vragen over de financiële stukken dienen uiterlijk 14 dagen voor de vergadering schriftelijk te worden ingediend bij het secretariaat.)
7. commissie Nazien Boeken
 Verslag van de commissie
 (Her)benoeming van de commissie
8. Begroting 2002/2003 en meerjarenraming VBBN *
 (Opmerkingen over de begroting dienen uiterlijk 14 dagen voor de vergadering schriftelijk te worden ingediend bij het secretariaat.)
9. Verslag en verantwoording Floriade 2002 door het organisatiecomite.
10. Beleidsplan 2003 *
11. Introductie van een beleidsplan voor meerdere jaren met jaarlijks een activiteitenplan, ingang per 2004.

Pauze

12. Onderscheidingen
 13. Bijenhouden.nl
 14. Het maandblad BIJEN.
 15. Rondvraag. Bij voorkeur graag vragen schriftelijk indienen tijdens de pauze.
 16. Sluiting om 12.30 uur
- *) De betreffende stukken zijn toegestuurd aan de secretarissen van de subverenigingen en groepsbesturen.

Vanaf 13.00 uur wordt u de mogelijkheid geboden de lunch met koffie/thee te nuttigen in het Bijenhuis. Een lunchpakket kunt u reserveren per telefoon (0317) 422422, per fax (0317) 424180 of E-mail vbbn@vbbn.nl
 Na de lunch wordt om 14.00 uur het programma voortgezet in het WICC.

Middagprogramma

Thema: 'Promoten van de bijenteelt' Gedurende de middag zullen twee sessies worden gehouden.

14.00 tot 14.45 uur

Thema: 'Wie de jeugd heeft, heeft de toekomst' Project cursus jeugdinker door A.J. Polman

14.45 tot 15.30 uur

Thema: **Hoe bereik je het brede publiek.** Ervaring met Bee-at-Home op de Floriade.

15.30 uur Sluiting

Routebeschrijving

Hoe komt u bij het Congrescentrum WICC/IAC?
adres: Lawickse Allee 11 te Wageningen

Openbaar vervoer:

- Vanaf station Arnhem: Midnet bus 50, 80 en 81 (resp. richting Utrecht, Amersfoort en Utrecht)
- Vanaf station Ede/Wageningen: Midnet bus 83 en 84
- Vanaf station Rhenen: Midnet bus 50, 80 en 81 (richting Arnhem)

Voor alle bussen geldt: halte WICC/IAC

De treintaxi brengt u vanaf station Ede/Wageningen tot voor de deur van het Congrescentrum.

Met de auto:

- Via N225 vanaf Rhenen/Breda (A15), 1e kruispunt met verkeerslichten (links Kortenoordallee, rechts Costerweg, recht door Lawickse Allee), recht oversteken en direct de ventweg aan uw rechterhand nemen, na 200 m parkeerruimte IAC aan uw rechterhand.
- Als u het terrein van het Bijenhuis verlaat gaat u rechtsaf, bij de verkeerslichten recht door (Nijenoordallee). Deze weg volgen tot tweede verkeerslicht (u rijdt tegen het Agrobusinesspark aan), linksaf de Kortenoordallee op, doorrijden tot het tweede verkeerslicht (rechtsaf is richting Rhenen). U slaat hier linksaf richting Centrum, meteen de ventweg aan uw rechterhand inrijden, na 200 m parkeerruimte IAC.
- Vanaf Ede (A12) richting Wageningen rijden, op het kruispunt (verkeerslichten) met de Nijenoordallee (links Restaurant 'Het Gesprek') rechtsaf slaan. Zie verdere aanwijzingen hierboven vanaf 'Nijenoordallee'.
- Vanaf Arnhem/Nijmegen: bij het vierde verkeerslicht (Forddealer Van der Kolk) linksaf richting centrum en meteen weer rechts.
 - a) op het parkeerterrein rechts meteen parkeren (betaald), volg het voetpad over de gracht naar het WICC/IAC;
 - b) eerste weg rechtsaf, einde weg weer rechts, na ca. 100 m rechts parkeerruimte WICC/IAC.

Uit het Hoofdbestuur van 18 december 2002

Rob Nijman, secretaris VBBN

Kerstbijeekomst

Deze laatste HB-vergadering van het jaar is een korte vergadering. De traditie is dat wij dan om 16.00 uur stoppen met vergaderen. In de expositieruimte wordt in een gezellige sfeer de kerstbijeekomst gehouden. Alle medewerkers en vrijwilligers van het Bijenhuis zijn present. In een toespraak, door Jos Plaizier gehouden, wordt iedereen bedankt voor zijn of haar inzet in het afgelopen jaar. Een jaar met diepte- en hoogtepunten. Het overlijden van Dick Vunderink is een groot verlies. Daarbij was zijn betrokkenheid bij het succes van Bee-at-Home op de Floriade een hoogtepunt. Tot slot gaat ieder naar huis met een kerstpakket.

In de HB vergadering is nog hard gewerkt

Het beleidsplan 2003 is zo goed als klaar. Er zijn afspraken gemaakt over het jaarverslag 2002. Het middagprogramma van de jaarvergadering van 29 maart 2003 is globaal besproken. Het middagprogramma zal, na de lunch, dit keer in het Bijenhuis worden voortgezet.

Een aantal besluiten zijn genomen over VBBN websites, er komt één site van de VBBN. www.bijenhouden.nl Op ons verzoek gaat Romee van der Zee de site ontwikkelen tot de site voor de imkerij. Er zijn afspraken gemaakt over de continuïteit van het beheer en het actueel houden van de site. Verder komen er diverse links naar andere imkerorganisaties en handelaren in imkermaterialen. Wat de afdeling Handel betreft, het Bijenhuis kan een gratis advertentie plaatsen op de site. Voor concurrerende handelaren kan er een advertentie tegen betaling worden geplaatst.

Zuigelingsbotulisme

Vanuit groepen is aandacht gevraagd voor honing en zuigelingsbotulisme. Recent hebben we uit de media moeten vernemen dat in Nederland een derde geval van zuigelingsbotulisme is vastgesteld na het eten van honing. Dit keer helaas met dodelijke afloop. Het HB heeft een brief gestuurd aan de directie Voeding en Gezondheidsbescherming van het Ministerie van VWS. Over dit onderwerp, heeft Henk van der Scheer reeds geschreven, zie BIJEN 12(1): 26 (2003).

Bijen 'halen' de krant (en het internet)**Henk van der Scheer, Goes**

Met enige regelmaat vermelden kranten nieuws over bijen en aanverwante zaken. Frans van Tongeren heeft een aardige collage gemaakt van dergelijke krantenartikelen en die geplaatst op het 'Imkerforum'. Dat is een onderdeel van de Internetsite waar imkers allerlei nieuwtjes kunnen uitwisselen. Het aardige is, dat al die gegevens ook worden bewaard en later nog eens zijn na te lezen. Op de site is meer te vinden, zoals bijvoorbeeld de inhoud van de oudste 'Groentjes'. Steeds meer jaargangen van het oudste Nederlandse imkervakblad worden op de site ontsloten en dat maakt raadplegen steeds aantrekkelijker. Ook kunt u er uw imkerboodschappen doen. Kortom: de site is een aanrader voor bijenliefhebbers die het Internet weten te bezielen. Uit de collage blijkt dat bijen om diverse redenen in het nieuws komen. Zo is er het verhaal over een imker in Friesland die aan het gedrag van zijn bijen kan voorspellen of er een elfstedentocht komt, over een leraar van de PABO in Meppel die een insectenvriendelijke tuin inricht en over een volk met koningin dat in Zwolle een terrasje pakt en zo zijn er natuurlijk ook de nodige verhalen over gevaarlijke bijenzwermen en stekende bijen. Kortom: met onze bezigheid veroorzaken we naast veel vreugde ook met enige regelmaat nare overlast. De collage is te vinden in de rubriek 'Verhalen, anekdotes en berichten' van het imkerforum op de site: www.bijenhouden.nl

vacature**Redacteur m/v voor 'BIJEN, maandblad voor imkers'.**

In het redactieteam van het maandblad is een vacature ontstaan voor een redacteur met affiniteit voor internationale ontwikkelingen op het gebied van met name de biologische bijenhouderij. Het bestuur van de VBBN is op zoek naar een redacteur die deze vacature op kan vullen.

Behalve bovengenoemde belangstelling voor de internationale imkerij wordt van de nieuwe redacteur verwacht dat zij/hij:

- Kan samenwerken in een team
- Kennis heeft van de moderne bijenteelt en/of kennis heeft van de biologie van het bijenvolk
- Een goede en vlotte schrijfvaardigheid bezit
- De Engelse en Duitse taal beheerst
- Lid is van de VBBN
- Minstens 15 uur per maand beschikbaar heeft

Als u belangstelling heeft om de redactie van het blad BIJEN te komen versterken, wilt u dit dan schriftelijk melden aan het redactiesecretariaat;

Postbus 90, 6720 AB Bennekom, t.a.v. Marleen Boerjan, hoofdredacteur.

Telefonisch kunt u informatie krijgen bij Marleen Boerjan, 0317-411975 (na 18.30 uur);

E-mail: redactie@ybbn.nl

of bij de redactiesecretaris Marga Canters, 0317-422422 (dagelijks van 09.00-15.00 uur, woensdag en donderdag uitgezonderd)

Van de Bestuurstafel**J. Beekman**

Het Bondsbestuur vergaderde op 6 november en 17 december 2002, in het huis van de ZLTO te Tilburg. Het moet u opgevallen zijn dat in de vorige 'Van de Bestuurstafel' ook twee bestuursvergaderingen in het kort besproken zijn. Nu is dat weer het geval. Dat heeft de volgende reden: veel onderwerpen overlappen meerdere Bondsbestuursvergaderingen en in het overleg met de redactie is afgesproken de zogenaamde grijze

pagina's in BIJEN die weliswaar voor de organisaties bestemd zijn, alleen te vullen met informatie die elders niet in het blad voorkomt. Veelal werd door de diverse organisaties in hun verslagen dezelfde of bijna dezelfde informatie gegeven. De overblijvende ruimte kan dan door de redactie gebruikt worden voor artikelen van algemeen belang. Dat wil niet zeggen dat dubbelen niet meer zal voorkomen, soms is de zienswijze anders en zal hier verslag over gedaan worden.

Als de notulen van de vorige vergaderingen besproken zijn, en er wordt geen nieuw gezichtspunt toegevoegd aan in de notulen voorkomende zaken, dan zullen de notulen ook niet meer genoemd worden.

BIJEN In de vergadering redactie met de besturen van de organisaties die gezamenlijk het blad uitgeven is nog eens nadrukkelijk door de redactie aan de besturen gevraagd om uit te zien naar adverteerders voor het blad. Door middel van advertenties kunnen we het blad op een aantrekkelijke prijs houden.

Het mag ook wel eens gezegd worden dat de redactie een zeer goed blad 11x per jaar in elkaar zet. Een pluim!

- Voor verdere informatie zie het verslag van E. Blankert.

Kringvergaderingen Deze zijn afgerond en u kunt binnenkort een samenvatting in BIJEN lezen.

- De opkomst van de imkers in deze vergaderingen was uitstekend.

- Het Bondsbestuur is voornemens om dit te herhalen in 2003. Uiteraard met een ander onderwerp.

Beleidsplan Het bovenstaande brengt mij op het beleids-/werkplan dat door het Bondsbestuur wordt opgesteld.

Om een indruk te geven van wat er in een beleidsplan opgenomen kan worden het volgende:

- Belang van het bijenteeltonderwijs, cursussen kunnen bijdragen tot ledenwerving.
- Bijen gezond houden, hoe moet dat? Oprichten van een Bijengezondheidsteam (is reeds gestart).
- Bestuiving en het plaatsnemen van bijen, coördineren, en het afspreken van bestuivingsvergoedingen (adviesprijs is voorgelegd aan NFO).

Waar moet een goed bestuivingsvolk aan voldoen?

- PR: wat verstaan we hieronder? studiedag vervolmaken, verenigingsboek bijhouden en vernieuwen, verzekeringen en dergelijke.

- Waarom een beleidsplan?

Het beleidsplan geeft richting aan het handelen van een organisatie en geeft de gelegenheid aan de leden en aangesloten verenigingen die deel uitmaken van de organisatie om te participeren in het jaarplan dat naar aanleiding van het beleidsplan is vastgesteld in de Algemene vergadering.

- Niet alle plannen kunnen tegelijk worden uitgevoerd en daarom is het wenselijk om een lijst op te stellen met wensen en aandachtspunten en deze ook bij te houden.

Bijenproject Ghana Het Bondsbestuur heeft gemeend om deel te nemen aan dit project met een donatie van €250,-. Jo Janssen die al eerder met een dergelijk project had te maken zal het een en ander regelen.

Imkersverzekeringen De verzekeringen die de Bijenhoudersorganisaties ABTB, LLTB en ZLTO gezamenlijk hebben zullen nog eens kritisch worden bekeken en indien nodig aangepast. We houden u op de hoogte.

Bestuivingscertificaat In een vergadering te Geldermalsen

d.d. 12 november 2002, waar alle Bijenhoudersorganisaties aanwezig waren is samen met de Stichting Bedrijfsmatig Imkeren gesproken over een certificaat voor imkers die zich met bestuiving bezighouden. Het Bondsbestuur moet deze materie nog nader bekijken, maar voorlopig ziet ze daar niet veel in. Een imker die een gevorderden-cursus bijhouden heeft gevolgd of tenminste vijf jaar bijen heeft, weet echt wel waaraan een bijenvolk dat voor bestuiving ingezet wordt, moet voldoen.

Aan deze bespreking wordt een vervolg gegeven.

Honingzemerij Het geld dat verkregen is uit de verkoop van de Honingzemerij 'Het Zuiden BV' en dat op de rekening van de Bond van Bijenhouders ZLTO is gestort wordt naar rato van voormalige aandelen overgemaakt naar de betreffende Bijenhoudersorganisaties ABTB en LLTB. De jaarrekening van de Bond zal voor 2002 nog elementen bevatten van deze rekening; voor 2003 is voorzien dat wat dit betreft de zaken geregeld zijn.

Gebouw ZLTO te Tilburg Het Bondsbestuur zal een huurcontract aangaan met de ZLTO voor de duur van vijf jaar, ingaande 1 januari 2003. Het huurcontract voorziet in een kantoorruimte van ± 18 m² en is in opdracht van de Accountant ZLTO tot stand gekomen.

Rekeningnummer Het vertrouwde rekeningnummer: 15.12.09.200 is per 31 december 2002 vervallen. Het nieuwe rekeningnummer per 1 januari 2003 is: 19.12.42.535.

Voor meer informatie over het bovenstaande kunt u contact opnemen met het secretariaat, 013-58 36 350 of via www.Bijenhouders-zlto.nl.

Milieuprijs 2002

Jos Liebens en Hans Wondergem, Imkervereniging Helmond e.o.

In november 2002 is Imkervereniging Helmond e.o. genomineerd voor de Milieuprijs 2002 van de stad Helmond. Achtergrond hiervan zijn de vele positieve ervaringen van allerlei instanties, scholen en verenigingen met betrekking tot de milieuactiviteiten van onze Imkervereniging. De jury voor de Milieuprijs die om de twee jaar wordt uitgereikt, bestond naast de Helmondse wethouder Van den Heuvel uit vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, van het Natuur- en Milieucentrum Helmond, het economisch kantern van het Eindhovens Dagblad, de Milieudienst regio Eindhoven en ambtenaren van de afdelingen Economische Zaken en Communicatie van de gemeente Helmond.

Op vrijdag 29 november 2002 maakte Rene Bastiaansen, programmamaker van Omroep Brabant, in de Raadzaal van Helmond in tegenwoordigheid van talrijke aanwezigen de uitslag bekend. De Imkervereniging kreeg in het juryrapport een eervolle vermelding. De eerste prijs in de categorie 'Professionele Organisaties' ging naar het Elkerliekziekenhuis te Helmond. De eerste prijs in de categorie 'Overige Organisaties en Personen' ging naar de heer Jan Gommans van de Werkgroep Natuurbehoud en Milieubeheer Helmond.